

PUNCTE DE VEDERE PRIVIND EVOLUȚIA CURȚII DOMNEȘTI DIN TÂRGOVIȘTE ÎN SECOLELE XIV–XVI

GHEORGHE I. CANTACUZINO

După recapitularea principalelor etape ale cercetărilor arheologice de la **Curtea domnească din Târgoviște**, sunt abordate probleme privind nucleul inițial al curții, până la sfârșitul sec. XVI, în legătură cu **ășezarea urbană**. Prin săpăturile din 1986, coordonate de N. Constantinescu, au fost descoperite urme de construcții anterioare celor considerate a reprezenta prima **casă domnească**, s-au obținut noi date asupra locuirii anterioare curții, precum și despre importante **amenajări defensive**. Sunt discutate unele aspecte controversate privind cele mai vechi construcții, **șanțul mare de apărare**, precum și cronologia absolută a construcțiilor, pusă în legătură cu anumite evenimente istorice, căutând a se face distincția între ipoteze, ceea ce poate fi considerat ca stabilit cu certitudine și elementele încă neelucidate.

Primele atestări ale izvoarelor scrise nu sunt îndeajuns de explicite asupra începuturilor Curții domnești din Târgoviște. Referirea cea mai veche poate fi socotită – chiar dacă în legătură cu ea au fost exprimate dubii – cea din relatarea lui Johann Schiltberger, care arăta că a fost „și în Țara Românească, în cele două capitale ale ei, care sunt numite Argeș și Târgoviște”¹, foarte probabil înaintea bătăliei de la Nicopole din 28 septembrie 1396. S-a considerat că existența Curții este dovedită de prevederea cuprinsă în privilegiul acordat de Mircea cel Bătrân, probabil în 1403, negustorilor lioveni, ca aceștia să plătească vamă numai la Târgoviște, la desfacerea mărfurilor, domnul având el întâiul dreptul să cumpere cele necesare Curții². Primele documente interne date în Târgoviște având precizat locul de emiteră sunt de la Mihail, ca asociat la domnie al tatălui său în 1417–1418³ și ca singur domn la 22 iunie 1418⁴. Târgoviștea a devenit reședință domnească, după cum rezultă din analiza izvoarelor amintite, în timpul lui Mircea cel Bătrân. După unele opinii, aici a fost scaunul lui Mihail voievod, în timpul asocierii sale la domnie⁵. Documentele sau izvoarele narrative din primele două secole de existență

¹ *Călători străini despre Țările Române*, I, București, 1968, p. 30. După unele păreri, Schiltberger se putea referi la situația din perioada întoarcerii sale din îndelungata sa captivitate. Dar o examinare riguroasă a textului (*Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von Dr. Valentin Langmantel*, Tübingen, 1885) indică prezența autorului în Ungaria timp de zece luni, înaintea bătăliei din 1396; în acest timp el avea posibilitatea de a vizita Țara Românească și cele două capitale, în care afirmă că a fost, mai curând decât în 1427–1428, când indică cu precizie că de la Constantinopol a trecut prin Chilia, Cetatea Albă, Iași, Suceava și Polonia spre Bavaria.

² P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 101–102.

³ DRH, B. I, București, 1966, nr. 39.

⁴ *Ibidem*, nr. 42.

⁵ Panaitescu, *op. cit.*, p. 55–56, 119–121.

a curții spun prea puțin despre lucrările de construcție, existând în acest sens numai unele mărturii destul de neclare din a doua jumătate a sec. XV. Amănunte mai concludente există abia începând din sec. XVI, în special despre marile lucrări din timpul lui Petru Cercel (1583–1585) sau despre cele din etapele următoare.

Cercetările arheologice sunt cele care au adus informații deosebit de importante privind cronologia și evoluția construcțiilor vechii Curții voievodale din Târgoviște. Săpăturile au cunoscut trei etape principale: prima, reprezentată de lucrările efectuate de Virgil Drăghiceanu în perioada interbelică; următoarea, cercetările legate de restaurarea Curții domnești în anii '60; în sfârșit, cercetările ample din 1976 și 1986, prilejuite de intenția unei reconstituiri a Curții, cărora li s-au adăugat și alte săpături în 1978, 1979 și 1981 (fig. 1). În fiecare etapă de cercetare, datele obținute au pus noi probleme, făcând necesară reinterpretarea unora dintre vechile opinii. De aceea este utilă o succintă recapitulare a principalelor rezultate ale acestor săpături și mai ales abordarea problemelor pe care le ridică cercetările din deceniul trecut⁶. În cele ce urmează vor fi atinse numai unele aspecte privind evoluția nucleului inițial al Curții domnești, în legătură și cu așezarea urbană, până la amplele transformări din ultimele decenii ale sec. XVI.

Prin săpăturile întreprinse de Virgil Drăghiceanu timp de cinci ani, între 1934 și 1938, rămase inedite, ruinele Curții au fost degajate de mari cantități de pământ și moloz. Autorul a putut distinge „epoca tipic feudală a vechii Curții” și „epoca modernă, cu palatul, biserica veacului al XVI-lea”, la care se adăugau transformările făcute sub domniile lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu⁷.

După sondajul efectuat în 1954⁸, săpăturile legate de restaurarea din deceniul al șaptelea, întreprinse în 1961⁹, 1963¹⁰, 1964–1965¹¹, 1966, 1967–1968, 1974¹², au conturat istoria Curții domnești din Târgoviște, stabilind stratigrafia în zona ansamblului și permițând o schemă a etapelor, prezentată în publicații, cu unele precizări sau completări ulterioare¹³. Succesiunea fazelor de evoluție avea să fie astfel sintetizată de conducătorul principalelor săpături, N. Constantinescu, într-un

⁶ O examinare amănunțită a săpăturilor succesive la G. Mihăescu, RMM-MIA 16, 1987, 2, p. 14–24.

⁷ Date asupra săpăturilor din 1934–1938, în două scrisori adresate de V. Drăghiceanu Muzeului din Târgoviște, în august și decembrie 1954 (arhiva Muzeului Județean Dâmbovița, dos. 114/1954, f. 28–28 v.), vezi R. Gioglovan, Valachica 6, 1974, p. 83–84, și Mihăescu, *op. cit.*, p. 16–17.

⁸ Cercetări conduse de Vl. Zirra, inedite.

⁹ N. Constantinescu, SCIV 15, 1964, 2, p. 233–234.

¹⁰ R. Theodorescu, *Cercetări arheologice în Curtea domnească din Târgoviște – 1963* (ms. în arhiva Direcției Monumentelor Istorice, fond DMI, dosar 9256); idem, *Date noi privind fazele evolutive ale Curții domnești din Târgoviște*, comunicat la sesiunea științifică a Institutului de Istorie a Artei din București, 26 februarie 1964.

¹¹ N. Constantinescu, Cr. Moiescu, D. Nicolăescu-Plopșor, Dacia, N.S. II, 1967, p. 301–319.

¹² Gh. I. Cantacuzino, în *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare* III, București, 1969, p. 147–161; idem, Valachica 1, 1969, p. 61–70.

¹³ Constantinescu, *op. cit.*; N. Constantinescu, Cr. Moiescu, *Curtea domnească din Târgoviște*, București, 1969, ed. a II-a; N. Stoicescu, Cr. Moiescu, *Târgoviștea și monumentele sale*, București, 1976, p. 49–108; Cr. Moiescu, *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1979, p. 35–63.

CURTEA DOMNEASCĂ DIN TÂRGOVIȘTE

0 10 20 30 m

SĂPĂTURI

- 1954
- 1961
- 1963
- 1964
- 1965
- 1966
- 1967-1968
- 1974
- 1976
- 1981, 1986

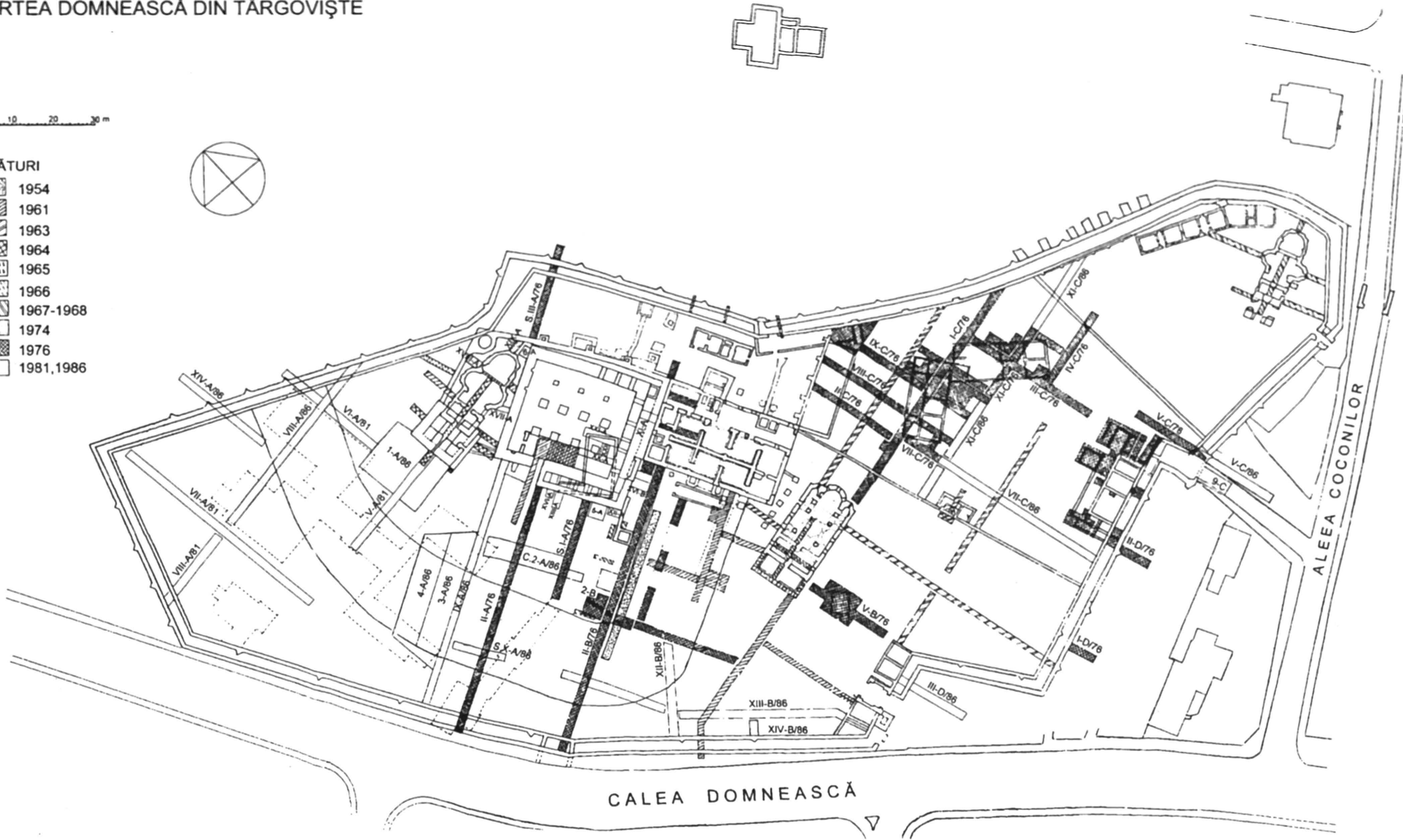

Fig. 1. Târgoviște, Curtea domnească. Plan de ansamblu cu amplasarea săpăturilor arheologice din perioada 1961-1986. Relevu arh. C. Ionescu; planul săpăturilor N. Constantinescu.

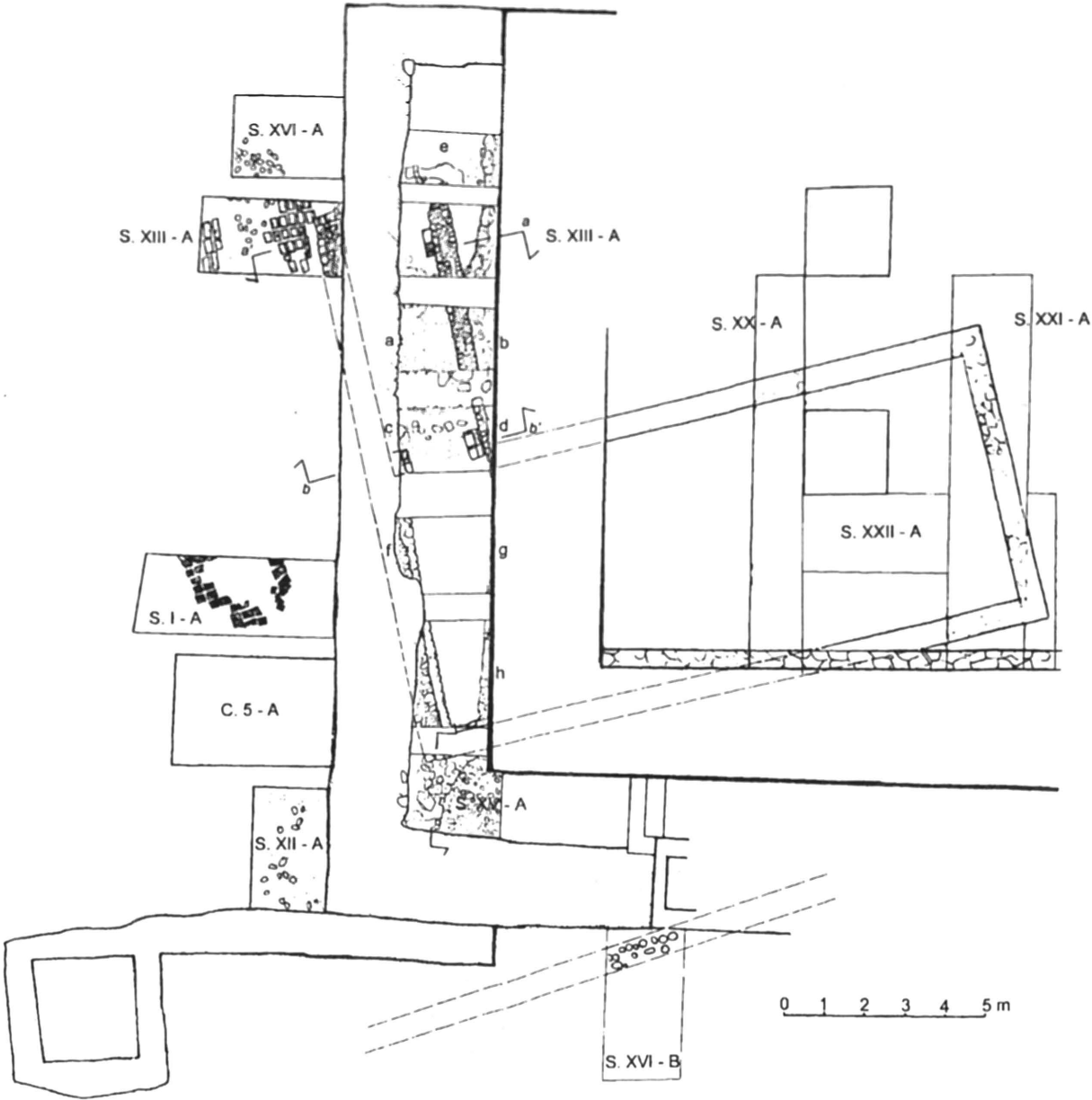

Fig. 2. Târgoviște, Curtea domnească. Planul caselor I și II (detaliu), relevu arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, completări arh. C. Ionescu și N. Constantinescu.

Fig. 3. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul sudic al S.IX-A/1986 în dreptul șanțului de apărare (I. Motzoi-Chicideanu, Gh. I. Cantacuzino). 1a prundiș gălbui; 1b sol roșcat steril; 2a humus cenușiu; 2b prundiș purtat; 2c pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 3a pământ negru-cenușiu; 3b pământ castaniu, pigmenți de moloz; 4a pământ negru; 4b pământ negru, urme de cărbune; 5a pământ cu prundiș roșcat, cărămidă sfărâmată, pigmenți de cărbune; 5b pietriș gălbui; 5c strat de cultură; 6a straturi de pământ cenușiu purtat; 6c straturi de bolovani și pietriș; 6d pământ cu pietriș; 6e pământ cu moloz și cărămidă spartă; 7 bolovani, pavaj sfârșit sec. XVI; 8a straturi de pământ cenușiu sau gălbui; 8b straturi de pământ castaniu sau cenușiu cu urme de moloz; 8c pământ cu bolovani și moloz; 9a pământ castaniu, urme de moloz; 9b pământ cenușiu, urme de moloz; 10 sol vegetal.

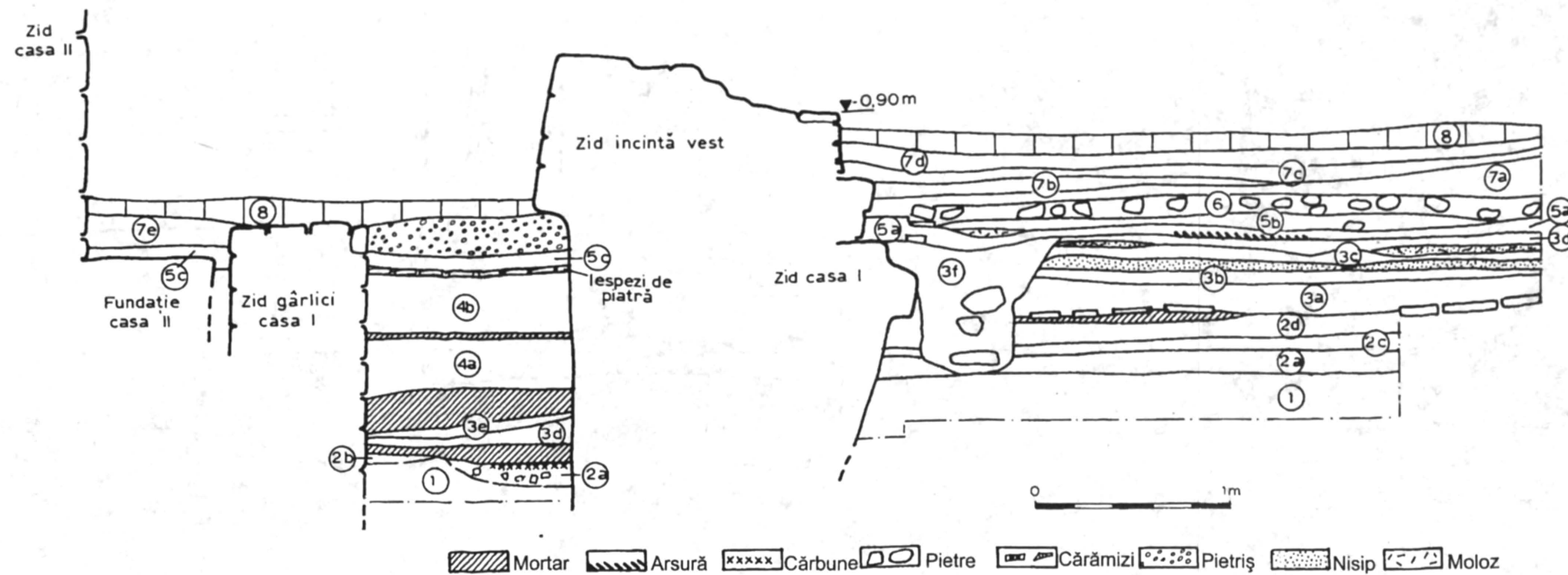
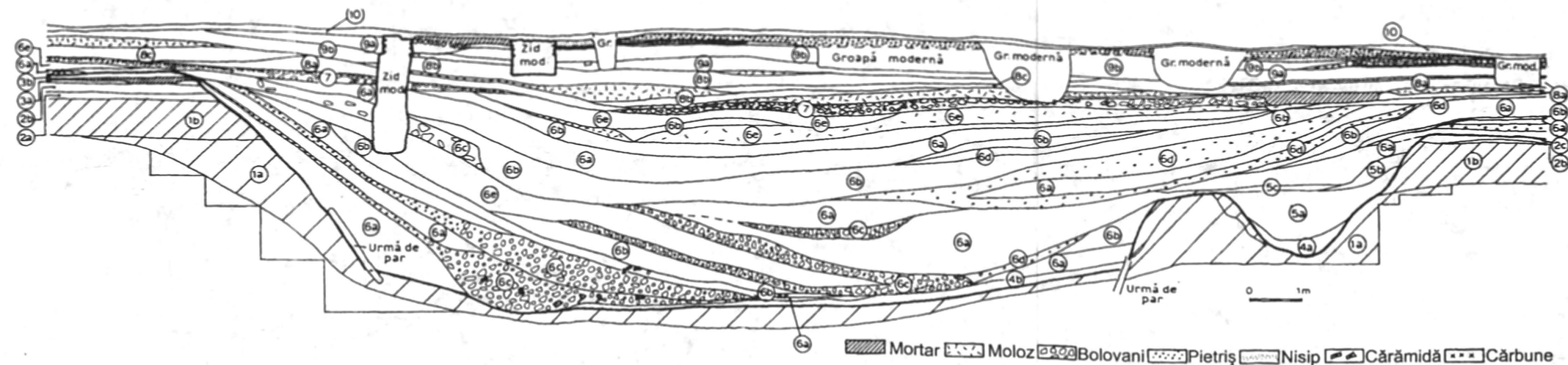

Fig. 4. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul sudic al S.XIII-A/1986 (I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu). 1 sol steril; 2a pământ negru cenușiu, pigmenți de cărbune; 2b pământ castaniu, pigmenți de cărbune; 2c pietriș peste pământ castaniu-roșcat; 2d pământ castaniu-gălbui; 3a prundiș; 3b pământ roșcat, spătură de cărămidă; 3c pământ cenușiu, urme de cărămidă; 3d pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 3e lut vinețiu; 3f pământ cenușiu cu pietre; 4a pământ cenușiu cu moloz, pietriș, cărămidă sfărâmată; 4b pământ castaniu, pigmenți de chirpici; 5a pământ cenușiu, urme de arsură și cenușă; 5b pământ cu arsură și pietre; 5c pământ negru, pigmenți de cărbune; 6 pavaj de bolovani, pământ cenușiu; 7a pământ castaniu cu moloz; 7b pământ negru-cenușiu cu moloz; 7c nisip cu urme de moloz; 7d pământ negru cu sfărâmatură de cărămidă, pigmenți de moloz; 7e pământ castaniu, pigmenți de cărbune; 8 sol vegetal.

articol publicat, împreună cu arh. Corneliu Ionescu, în 1980¹⁴: faza I – epoca lui Mircea cel Bătrân (circa 1400); faza II – către mijlocul și a doua jumătate a sec. XV (turnul Chindiei, diferite refaceri, biserica Sf. Vineri); faza III – epoca lui Petru Cercel; faza III – epoca lui Matei Basarab, continuată de ridicarea de către Doamna Bălașa a casei pentru sârmani de lângă biserica Sf. Vineri, în 1656; V – epoca lui Constantin Brâncoveanu, cu refaceri, adaosuri și construcții noi. La acestea se adaugă faza VI, de decădere totală a Curții după abandonarea ei, cu unele noi construcții în vechea incintă și repararea turnului Chindiei după 1840.

Un volum deosebit l-au avut săpăturile din 1976 și mai ales cele din 1986. În 1976¹⁵ s-au obținut noi date de mare interes. Au fost descoperite construcții necunoscute din timpul lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, s-a identificat cu pregnanță un mare șanț de apărare, atins parțial și în săpături mai vechi, șanț lat de peste 20 m, datat în sec. XV, „posibil încă din faza 1400 sau nu mult după această dată”¹⁶, s-au descoperit urmele unei construcții de cărămidă, parțial distrusă, cu o semnificație atunci încă neclară¹⁷. Descoperirea unor depuneri și locuințe din sec. XIV, între care L 1 – B și Gr. 1 – B, a dovedit că aria Curții domnești a fost locuită cu mult înainte de implantarea construcțiilor lui Mircea cel Bătrân. Locuința L 1 – B, de mari dimensiuni, din lemn, cu pivniță, încălzită într-o a doua fază cu o sobă de cahle, socotită drept un document al experienței românești în domeniul arhitecturii, oglindă a vieții urbane în continuă consolidare, a fost riguros cercetată și publicată¹⁸. Monedele descoperite (șase, două neidentificate, iar patru emise de Mircea cel Bătrân în perioada 1386–1394) au reprezentat principalul element de datare a locuinței, aproximativ în perioada 1370–1394. Ținând seama de grupul mai mare de clădiri de lemn distruse prin incendiu, inclusiv în vecinătatea curții, s-a considerat că această distrugere corespunde unui eveniment care a marcat întreaga așezare, reprezentat de acțiunile militare prilejuite de campania otomană încheiată cu bătălia de la Rovine¹⁹. Dacă în 1980 opinia menționată reprezenta o ipoteză, ulterior, într-un remarcabil articol dedicat arhitecturii și urbanismului Târgoviștei din a doua jumătate a sec. XIV,

¹⁴ N. Constantinescu, C. Ionescu, SCIVA 31, 1980, I, p. 53–75.

¹⁵ Responsabilul șantierului – N. Constantinescu; în colectiv: Gh. I. Cantacuzino, P. Diaconescu, arh. C. Ionescu, G. Mihăescu, Rodica Tânjală, ajutați de alți colaboratori ai Muzeului Județean Dâmbovița – P. Drăguțoiu, Maria Georgescu, C. Năstase, M. Oproiu; vezi cronică săpăturilor arheologice din 1976, Dacia, N.S. 21, 1977, p. 370.

¹⁶ Constantinescu, Ionescu, *op.cit.*, p. 55–56.

¹⁷ După presupunerea lui G. Mihăescu, anterioară vechii case domnești și identificată cu fortificația lui Negru Vodă, menționată de Giacomo di Pietro Luccari (Mihăescu, Valachica 9, 1977, p. 522).

¹⁸ Constantinescu, Ionescu, *op. cit.*, p. 57–74..

¹⁹ *Ibidem*, p. 68. „În consecință putem admite că așezarea de la Târgoviște, alături de altele, a suferit un puternic incendiu și a fost distrusă în bună parte. Numai așa, socotim, se explică de ce în inventarul locuinței L-B au fost găsite monedele amintite. (...) Ca ipoteză plauzibilă, încadrăm locuința L-B din vatra Curții domnești de la Târgoviște în ultima treime a secolului al XIV-lea, aproximativ în perioada 1370–1394 (...), cu același titlu de ipoteză am putea vorbi de faza 2 (soba cu cahle) din jurul anilor 1380–1390”.

arh. Corneliu Ionescu considera o certitudine distrugerea locuințelor de lemn cu pivniță în urma unui incendiu general²⁰.

Informațiile privind ansamblul Curții s-au îmbogățit prin cercetările efectuate în diferite zone ale acesteia în 1978 și 1981, rămase încă nepublicate²¹, 1979 și 1984²².

Săpăturile din 1986²³, întreprinse cu ample mijloace timp de cinci luni, au adus numeroase elemente noi care au impus o reabordare a problematicei Curții domnești. Prezentând în 1987 rezultatele cercetărilor, coordonatorul acestora, N. Constantinescu, distingea trei direcții ale studierii problematicei Curții: cercetările legate de locuirea anterioară începutului reședinței domnești, cele privind primul nucleu al Curții și cele asupra sistemului defensiv al reședinței voievodale²⁴, fiind scoasă în evidență complexitatea cercetărilor, care a dus la apariția unor controverse²⁵. Cele mai importante descoperiri au fost urmele unei case (casa I) anterioare marii case cu pivnițe boltite, socotită până atunci a reprezenta prima etapă a Curții domnești, de pe la 1400²⁶ – gârliциul și resturi ale zidurilor pivniței unei case de dimensiuni relativ mici, distrusă în bună parte de pivnițele mari și având o orientare diferită de a acestora –, iar în privința elementelor defensive, urmele de pari ce au putut fi atribuiți unei palisade dintr-o epocă mai veche, resturile marelui

²⁰ Ionescu, RMM-MIA 14, 1983, 2, p. 65: „Interpretarea acestui incendiu masiv la scara orașului, care i-a tulburat existența, ca opera lui Baiazid corespunde realității arheologice de pe teritoriul întregului oraș”.

²¹ Cercetări efectuate în 1978 de N. Constantinescu și G. Mihăescu (Dacia, N.S. 23, 1979, p.367), în 1979 de P. Diaconescu (Dacia, N.S. 24, 1980, p. 368), în 1981 de N. Constantinescu și P. Diaconescu; vezi și Mihăescu, RMM-MIA 18, 1987, 2, p. 23–24.

²² Diaconescu, Valachica 15, 1997, p. 53–70.

²³ Coordonatorul cercetărilor – N. Constantinescu; în colectiv: Silvia Baraschi, Elena Busuioc, Maria Ciortescu, R. Heitel, arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, Șt. Olteanu, C. Petolescu, M. Simon, Vl. Zirra, I. Chicideanu, Mariana Marcu, Gh. I. Cantacuzino, L. Dumitriu, A. Păunescu, Venera Rădulescu, arh. Anșoara Sion, P. Diaconescu, G. Mihăescu, L. Musca, T. Musca, V. Drob, arh. C. Ionescu, reactualizare topo – O. Stoicescu, identificări numismatice – O. Iliescu, Constanța Știrbu, P. Stancu. Săpăturile au totalizat 50 de secțiuni și suprafețe ce acopereau 2 800 mp.

²⁴ Constantinescu, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București. 1987, p. 69–78. Acestora li se adaugă lucrarea în manuscris, întocmită de același autor, ca lucrare de plan în 1987, și memoriul arh. C. Ionescu, *Cercetări de arhitectură la Curtea domnească din Târgoviște în 1986* din Proiectul 3000/3610 – IPJ Dâmbovița (88 p. + planșe).

²⁵ „Obiectivele cercetate au generat noi ipoteze de lucru, dar au determinat și apariția unor aspecte controversate, cauzate în marea lor majoritate de insuficienta aprofundare a faptelor de observație”, *ibidem*, p. 70.

²⁶ Trebuie amintit faptul că într-un articol, elaborat în 1966 și apărut în 1974, R. Gioglovan presupunea, din considerente ținând de tipologia construcției, că vechea casă domnească, ale cărei ruine se păstrează, ar fi fost începută de Vlad Călugărul și terminată de Radu cel Mare, înălțurând prima casă de la sfârșitul sec. XIV (Gioglovan, *op. cit.*, p. 117). Articolul menționat, în care sunt valorificate numeroase documente inedite din sec. XVIII și XIX privitoare la vechi edificii din Târgoviște, cuprinde însă păreri care nu sunt susținute nici de cercetarea arheologică, nici de izvoarele documentare, narrative sau epigrafice, din secolele XIV–XVII (datarea turului Chindiei în timpul lui Petru Cercel, a palatului domnesc dinspre S și a bisericii mari domnești în timpul lui Matei Basarab sau a bisericii Sf. Vineri la sfârșitul sec. XVI!).

șanț de apărare din sec. XV, precum și ale altor șanțuri din diferite zone ale incintei²⁷.

Sucesiunea primelor etape de construcție – casa I, cu turnul de intrare de la SV; ulterior biserica domnească veche (paraclisul), precum și unele transformări ale casei I; în sfârșit, demolarea casei I și construirea casei II, urmată de amenajarea marelui șanț de apărare și de ridicarea turnului Chindiei, prin reamenajarea turnului-clopotniță al bisericii vechi – a putut fi stabilită prin observațiile efectuate în cursul lucrărilor de către participanții la cercetările coordonate de N. Constantinescu. Aspectele controversate amintite privesc unele detalii relative la construcțiile de zid din prima fază, la șanțul mare de apărare, precum și la data de început a Curții și punerea ei în legătură cu anumite evenimente istorice. Există amănunte și date de ordinul cronologiei absolute care este necesar să fie discutate, pentru a putea distinge ipotezele de elementele ce pot fi considerate ca bine stabilite²⁸.

În raportul privind săpăturile din partea de nord a Curții domnești, înaintat după campania de săpături din 1986²⁹, au fost prezentate observațiile stratigrafice,

²⁷ *Ibidem*, p. 69 și urm.

²⁸ Desfășurarea fazelor de construcție a Curții a fost astfel schițată de Constantinescu în 1987: „Implantarea primului nucleu de construcții voievodale în așezarea de la Târgoviște se petrece după distrugerea aproape totală a acesteia prin incendiu și desigur după refacerea ei. Momentul respectiv este clar identificabil istoricește – confruntarea dintre Mircea Voievod și sultanul otoman, așadar momentul – Rovine (10 octombrie 1394), care a însemnat nu o singură luptă, ci un vast teatru de operațiuni militare, cu inevitabilele distrugerii, jafuri etc. Tradiția istorică locală, consemnată îndeosebi în mediul catolic de la Târgoviște (cf. B. P. Hasdeu, în *Archiva Istorică a României* 1–2, București, 1865, p. 46–47) întărește concluzia: casa I datează de după 1394. Circumstanțele istorice în bună parte cunoscute (...) exclud ipoteza că voievodul a putut construi la Târgoviște, tocmai atunci, un sediu – o reședință, chiar de proporții modeste. Acest lucru era posibil doar în condiții de stabilitate politică – și alegerea Târgoviștei ca al doilea centru rezidențial al Țării Românești, în devenire, se va fi petrecut către 1397–1400. Așadar: casa I cu structura sa (turn, palisadă), se datează către 1400.

Ceva mai târziu – posibil către sfârșitul domniei voievodului –, așadar: circa 1415, se construiește locașul de cult de la nord, în același timp refăcându-se casa I și turnul de sud-vest.

Peste mai bine de un deceniu, către 1440, sub fiul lui Mircea voievod, cunoscut prin porecla sa – Vlad Dracul –, are loc demolarea casei vechi și construirea casei II; îndată apoi, firesc, se sapă fortificația înconjurătoare – operație implicând reamenajarea turnului-clopotniță al bisericii de la nord. În orice caz, opera de constructor a lui Vlad Dracul – acest voievod purtat pe mai multe meaguri străine, ctitor și la mitropolia din Argeș, participant la campania antiotomană din 1445 de pe Dunăre (cf. Walerand de Wavrin) – trebuie menționată ca o trăsătură definitorie a scurtei și zbuciumatei sale domnii.

În rest, au urmat refaceri repetate (inclusiv sub fiul celui abia amintit, Vlad Țepeș), consemnate documentar, și spre finele veacului al XV-lea, până la marea operă datorată epocii lui Petru Cercel – Mihai Viteazul (acesta din urmă cu siguranță implicat, la rândul-i în amplificarea și consolidarea Curții domnești de la Târgoviște), iar apoi voievozilor din veacul al XVII-lea” (Constantinescu, *op. cit.*, p. 77–78).

²⁹ Gh. I. Cantacuzino, Venera Rădulescu, *Cercetările arheologice din partea de N a Curții domnești din Târgoviște (Sectorul A)*, mss.

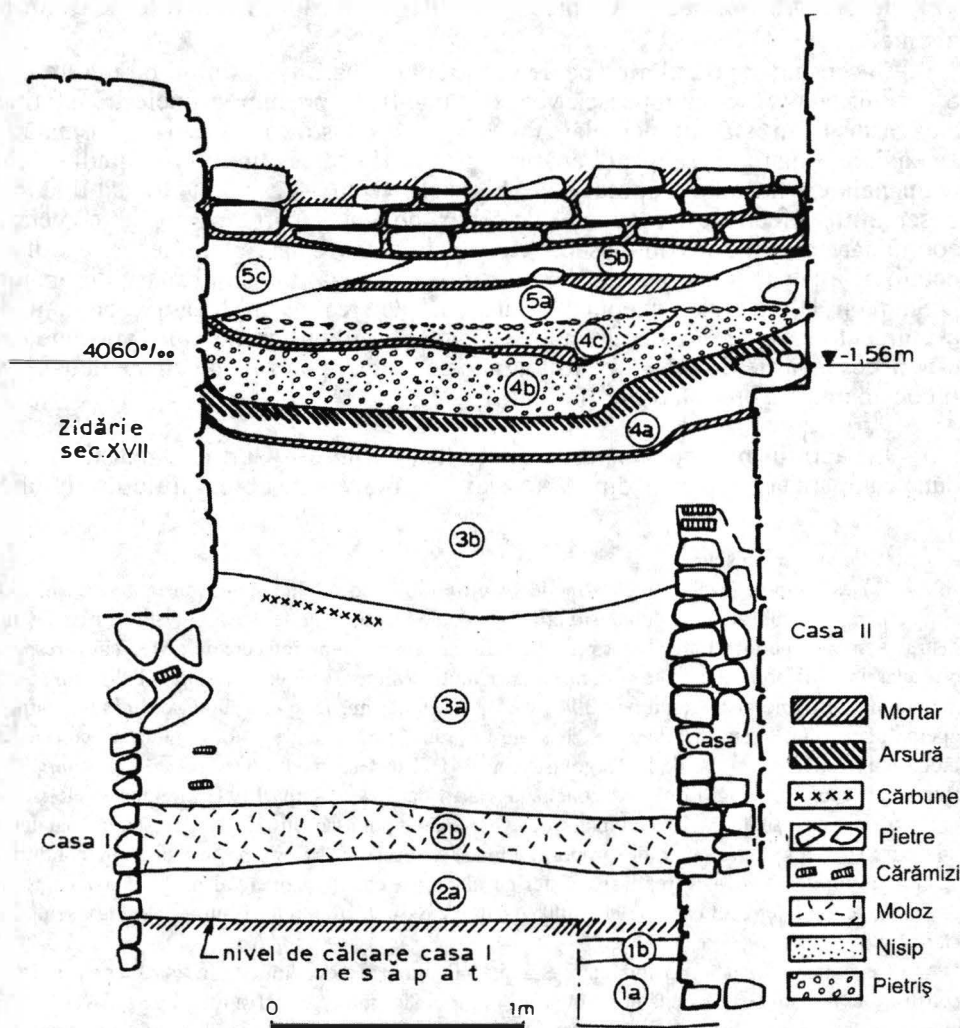

Fig. 5. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul nordic al S.XIII-A/1986, casetele c – d (N. Constantinescu, I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu). 1a prundiș cu urme de var; 1b lut vinețiu; 2a pământ cenușiu, bolovani, cărămidă cu mortar, urme de mortar, cărbune; 2b pământ, castaniu, moloz masiv, cărămidă, nivel demolare casa I; 3a pământ cu prundiș, nisip, moloz, cărămidă, cărbune; 3b pământ cu prundiș roșcat, pigmenți de arsură, cărămidă, mortar, cărbune; 4a pământ cenușiu; 4b nisip cu pietriș, 4c nisip cu urme de mortar; 5a pământ negru cenușiu, moloz; 5b pământ cu moloz, pietriș; 5c pământ roșcat cu moloz și cărămidă spartă.

fiind propusă o succesiune a etapelor de locuire și de construcție din cuprinsul respectivei părți a Curții. Asupra acestora urmează să stăruim, aducând în discuție observațiile efectuate împreună cu ceilalți participanți la cercetări³⁰, cu puncte de vedere care, în anumite detalii, sunt diferite. Această punere în discuție poate fi utilă, în așteptarea publicării integrale a săpăturilor efectuate la acest important ansamblu.

Săpăturile din partea de nord a Curții au permis obținerea unor precizări privind succesiunea stratigrafică în diferite puncte ale zonei situate la N și la V de casa domnească. La adâncimi mari se află straturi de pietriș și nisip, deasupra lor sol roșcat cu prundiș, loess roșcat și un strat mai subțire de humus cenușiu. Cele mai vechi depuneri medievale sunt legate de o locuire anterioară ridicării construcțiilor de zid ale curții domnești, locuire caracterizată prin clădiri de lemn semiîngropate sau locuințe de lemn cu pivniță și amenajări aferente lor, descoperite în zona de sud a curții, precum și în partea de nord prin cercetări din campaniile anterioare (1961, 1976, 1981). Acest orizont datează din sec. XIV, putându-și avea începuturile în prima jumătate a acestuia. De el se leagă și descoperiri numismatice – o monedă de la Carol Robert emisă între 1335–1337³¹. Edificiile de zid și amenajările legate de folosirea lor – pavaje, șanțuri – reprezintă rezultatul mai multor etape de construcție, care își au începutul la finele sec. XIV, continuând în cursul secolului următor și poate la începutul sec. XVI. Acestea au fost urmate, după umplerea și nivelarea șanțului de apărare și amenajarea unui pavaj din bolovani pe o mare întindere la vest și sud de palatul domnesc, de etapele de construcție de la sfârșitul sec. XVI – ridicarea în penultimul deceniu al sec. XVI a noilor construcții și a zidurilor de incintă –, precum și de lucrările din cursul sec. XVII sau din fazele ulterioare. Observațiile au fost îngreuiate de înlăturarea unor depuneri sau de nivelările și umpluturile din fazele mai târzii, în special cele datorate activității constructive de la sfârșitul sec. XIX și de la începutul sec. XX, când în partea de NV și în extremitatea de N a incintei au fost ridicate clădiri pe fundații adânci de beton. Acestor dificultăți li s-a adăugat și faptul că, în jurul casei domnești și spre vest de aceasta, au fost efectuate, cu ocazia restaurărilor, decapări de pământ care au ajuns pe alocuri până la nivelul de călcare de la începutul sec. XVII. Succesiunea depunerilor este deosebit de complexă, situațiile din punctul de vedere al stratigrafiei fiind diferite chiar la distanțe foarte mici, ceea ce face dificile unele concluzii, susceptibile a fi modificate în urma unor noi săpături.

Prin cercetările din anul 1986 au fost descoperite vestigii de construcții anterioare celor cunoscute până în prezent ca reprezentând primul palat al curții domnești din Târgoviște. Urmele acestui edificiu inițial al ansamblului curții

³⁰ Aduc călduroase mulțumiri doamnei dr. arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu pentru încredințarea releveelor și secțiunilor transversale care înfățișează elementele arhitecturale în planuri diferite de cele ale profilelor arheologice, completând informațiile asupra vestigiilor cercetate. De asemenea, mulțumesc colegilor I. Motzoi-Chicideanu și P. Diaconescu, autori ai unora dintre profile.

³¹ Constantinescu, *op. cit.*, p. 71; acesteia i se adaugă o monedă prost conservată, descoperită în straturi deranjate de intervenții ulterioare, posibil de la Carol Robert sau de la Ludovic I (1342–1382).

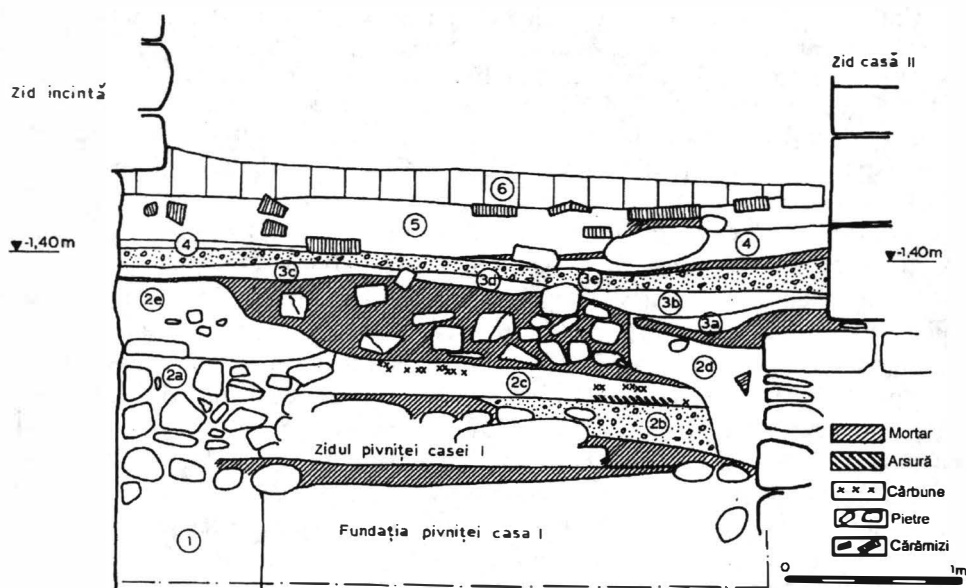

Fig. 6. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul nordic al S.XV-A/1986 (Gh. I. Cantacuzino). 1 pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 2a umplutură, pământ cu moloz și bolovani; 2b nisip, pietriș; 2c pământ cenușiu, urme de cărbune și arsură; 2d pământ castaniu, cărămidă spartă, cărbune; 2e pământ castaniu, rar pietriș; 3a pământ cenușiu; 3b pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 3c pământ cenușiu granulos; 3d pământ cenușiu castaniu, pigmenți de cărbune; 3e pietriș, nisip; 4 praf de cărămidă; 5 pământ cenușiu-castaniu cu moloz și cărămidă spartă; 6 sol vegetal.

(„casa I”) au apărut în spațiul dintre casa domnească și zidul paralel cu latura sa vestică, precum și prin sondaje efectuate în interiorul pivnițelor mari (fig. 2). Este o construcție din care se păstrează resturile unei pivnițe cu dimensiunile la exterior de circa 15,80 x 7,40 m (în interior 14,55 x 6,20 m), adâncită față de nivelul de la care a fost construită cu circa 2,50 m. Ea avea un gârlici lung de aproximativ 6,60 m și lat de 2,30 m, perpendicular pe una din laturile sale lungi, în colțul de NV. Orientarea acestei clădiri este diferită față de palatul care i-a succedat: pivnița are axul longitudinal orientat de la SV spre NE, iar gârliciul de la NV spre SE. Pereții acestui prim beci și ai gârliciului erau construiți din bolovani legați cu mortar, înglobând pe alocuri și cărămizi fragmentare. Ei aveau în general o grosime de 0,60 m, iar pe latura vestică de circa 0,80 m, fiind consolidați cu bârne groase de 18–20 cm, dispuse longitudinal în interior. În apropierea intrării, precum și în partea inferioară a gârliciului se află, alipiți zidăriei, dar aparținând aceleiași faze de construcție, câte doi pilaștri semiangajați din zidărie de cărămidă (format 34 x 17 x 5 cm) aparținând probabil unor arcuri dublouri care susțineau bolta. Pereții erau acoperiți în interior cu tencuială. Resturi ale laturilor de N, E și S ale primei pivnițe s-au mai păstrat dedesubtul pardoselii pivnițelor celei de-a doua case. În interior, prima pivniță avea ca podea numai lut bătut și nisip. În colțul ei de SE a fost descoperită o grămadă de ocru roșu mărginită de bolovani mari³².

³² *Ibidem*, p. 73.

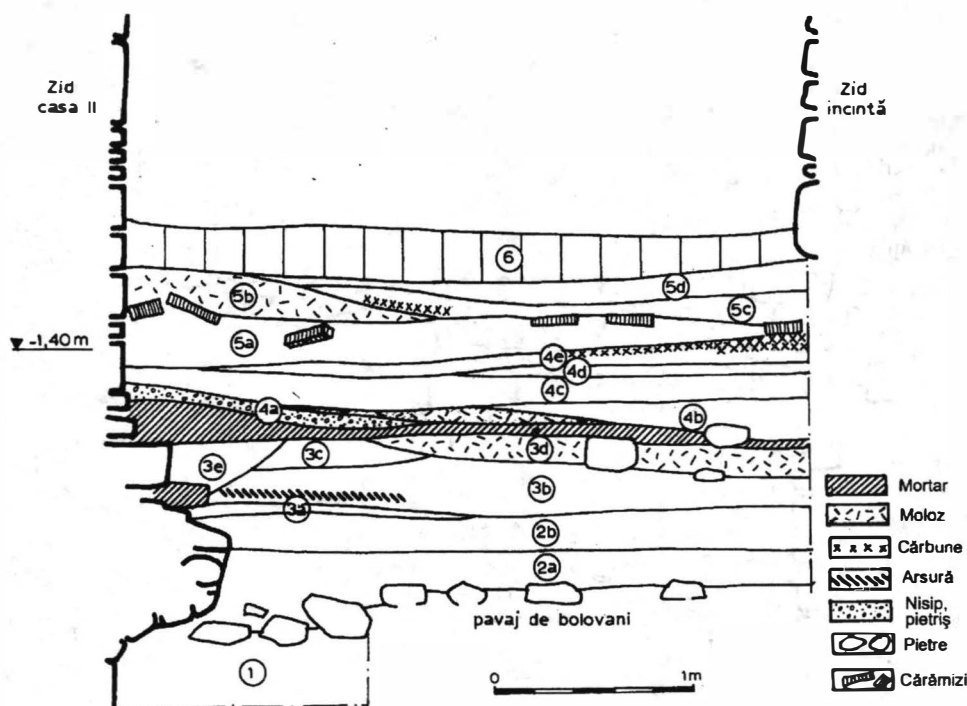

Fig. 7. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul estic al S.XV-A/1986 (Gh. I. Cantacuzino). 1 pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 2a pământ castaniu, pietriș, fragmente ceramice; 2b pământ cenușiu-castaniu, pigmenți de cărbune; 3a cenușă; 3b pământ cenușiu, arsură, cărbune; 3c pământ cenușiu deschis, pigmenți de mortar; 3d moloz, pietre; 4a nisip, pietriș; 4b pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 4c pământ cenușiu; 4d lut; 4e cenușă, cărbune; 5a pământ castaniu-cenușiu, moloz, cărămidă spartă; 5b moloz; 5c pământ cenușiu, cărbune; 5d pământ cenușiu-castaniu, pigmenți de moloz, cărbune; 6 sol vegetal.

Nivelul de construcție al primei pivnițe și a gârliciului se află deasupra unui pavaj de bolovani așezat direct pe un strat de pământ cenușiu depus deasupra humusului cenușiu-castaniu de peste solul steril castaniu-roșcat (fig. 6, 7, 17/1,2). Pe o suprafață foarte mică (cu diametrul de circa 0,50 m, în S. XV A), deasupra stratului cenușiu, anterior pavajului de bolovani, s-a găsit un strat subțire de cărbune. Pământul roșcat cu prundiș scos prin săparea pivniței se distinge în special către E și SE (S. XI A) și în mai mică măsură spre V (S. XIII A). Pavajul din bolovani descoperit pe laturile de S și V ale pivniței casei I poate fi legat de o ipotetică clădire de lemn anterioară acesteia. Lângă colțul de sud-vest (în S. XV A) s-a putut observa cum bolovanii din pavaj se alătură zidăriei beciului pe toată lungimea cercetată. Chiar deasupra bolovanilor se află, lângă zidul casei I, mortar legat de nivelul de construcție al acesteia.

Pe o porțiune alăturată zidului de vest al gârliciului a fost descoperit un pavaj de cărămidă, de care se leagă anumite amenajări descoperite în 1976 (un cuptor

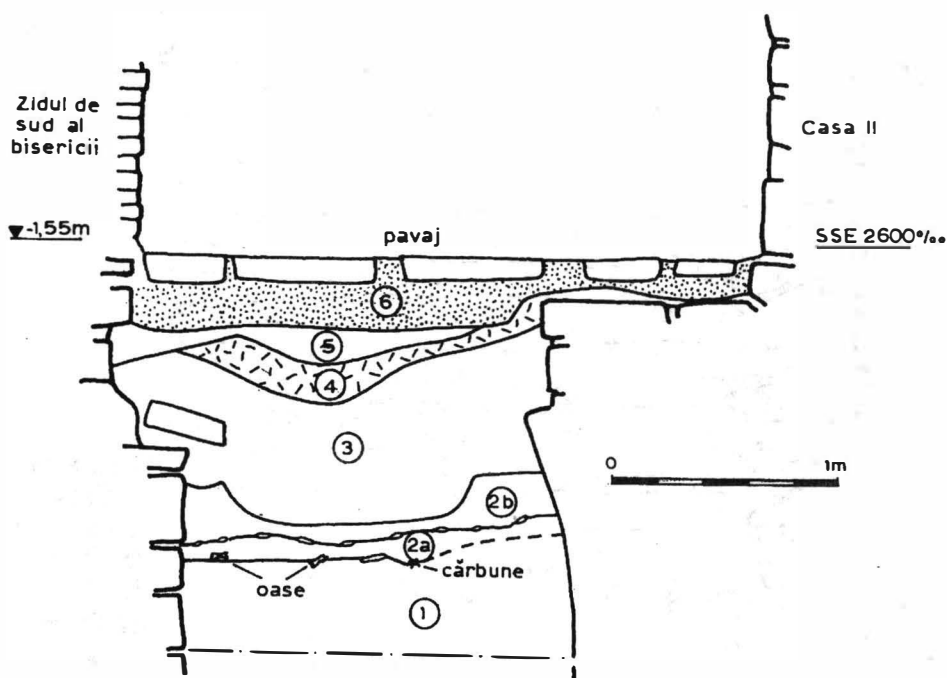

Fig. 8. Târgoviște, Curtea domnească. Profilul estic al S.XVII – A/1986 (I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu). 1 pământ brun roșcat; 2a pământ cenușiu; 2b pământ cenușiu, pigmenți de cărbune; 3 pământ cenușiu închis cu moloz; 4 moloz; 5 umplutură cu pigmenți de moloz; 6 nisip, suport pavaj recent.

din cărămidă). Cărămizile pavajului (cu dimensiunile de peste 29 x 20 x 3,5 cm) au exact orientarea gârliciului care le este alăturat (fig. 15/1-3); ele sunt așezate pe un strat subțire de mortar aflat în dreptul nivelului de construcție al gârliciului și suprapus unui strat relativ subțire de pământ de deasupra pavajului de bolovani (fig. 4). Resturi ale pardoselii de cărămidă se suprapun pavajului de bolovani în extremitatea nordică (S. XVI A). Poziția acestui pavaj poate pune unele probleme. Deasupra uneia dintre cărămizile pavajului se ridică o parte din elevația extremității peretelui de V al gârliciului, diferită ca aspect de restul zidăriei. Trebuie remarcat că pe fața exterioară a zidului amintit elevația este ieșită spre exterior în raport cu fundația (fig. 4, 11). Pardoseala a fost socotită ca anterioară gârliciului³³. Unele observații stratigrafice permit presupunerea unei mari apropieri cronologice între amenajarea pavajului și construirea gârliciului, porțiunea de elevație de la extremitatea acestuia aflată deasupra cărămizii din pavaj reprezentând probabil o adăugare sau refacere ulterioară. S-ar putea presupune, pentru o anumită perioadă, o funcționare concomitentă a gârliciului și a pardoselii, a cărei funcționalitate rămâne de clarificat.

³³ Ibidem, p. 71–73.

Prima pivniță a avut o perioadă relativ îndelungată de funcționare. O dovedesc depunerile suprapuse nivelului său de construcție de peste pavajul de bolovani, care se pot observa în special la exterior, lângă colțul de SV a clădirii (S. XV A, fig. 6, 7, 17/1,2): straturi de pământ gălbui nisipos și un strat cenușiu cu pigmenți de cărbune sau, pe o mică suprafață, urme puternice de arsură. În același sens trebuie menționate și urmele transformărilor observate în interior (fig. 5, 12, 16/3). În partea inferioară a pivniței și gârliciului a fost descoperit un strat gros de mortar reprezentând un nivel de călcare amenajat în ultima etapă de folosire. Sub acesta se află un strat mai gros (20–30 cm) de nivelare în care se găsesc bolovani mici și cărămizi, având la bază urme de mortar aflate pe solul viu cu prundiș, reprezentând nivelul de fundare în momentul construcției pivniței. Deasupra solului fără urme arheologice, într-o anumită zonă, precum și deasupra stratului de nivelare s-au observat, pe o mică suprafață (S.XIII A caseta c–d), urme subțiri de arsură la roșu și respectiv de cărbune. Aceste elemente indică existența unor faze de funcționare³⁴, care sunt marcate și de transformări constructive – dezafectarea și demantelarea picioarelor de zidărie de cărămidă ale arcurilor dublou. Resturile unuia dintre acestea sunt acoperite de stratul de mortar ce reprezintă nivelul de călcare din ultima fază de funcționare, strat sub care se află și urmele de tencuială ce acoperă pereții gârliciului. În peretele de V al gârliciului se observă urme de refacere în spatele pilastrului angajat demantelat (fig. 16/3), unde a fost introdus un montant vertical din piatră cioplită neregulat (de circa 62 x 20 cm), lângă el fiind fixată o lespede de circa 65 x 45 cm³⁵. Ținând seama de grosimea sensibil mai mare a zidului de V al gârliciului s-ar putea eventual presupune și o intervenție asupra feței exterioare a acestuia, dar aspectul zidăriei nu o indică³⁶.

Faptul că prima casă a fost în mare măsură distrusă înainte de construirea pivniței mari a dus la dispariția în cea mai mare parte a urmelor care să permită cunoașterea aspectului părții aflate deasupra solului. Este posibil ca primul nivel să fi depășit în suprafață pivnița. Poate pune probleme grosimea mică a zidurilor

³⁴ *Ibidem*, p. 73: „Faze de refacere – una sau chiar două – se constată la gârlici în interior; la ultima refacere, survenită în urma unui incendiu, au fost dezafecți pilaștrii semiangajați de la partea inferioară: în spatele celui dinspre vest a fost instalat ca montant vertical o lespede cioplită”. Ulterior, arh. C. Ionescu (RMI 60, 1991, 1, p. 72, n. 19), considera că stratul de arsură căzută pe panta gârliciului ar proveni de la distrugerea casei de lemn anterioare, corespunzătoare pavajului de bolovani, peste arsură căzând mortarul care forma stratul de construcție al casei I de zid. Urmele respective se găsesc deasupra stratului de nisip gălbui și prundiș în care a fost săpată groapa pivniței I. dar grosimea foarte mică (3–4 cm) a stratului de arsură, găsit numai pe o suprafață foarte restrânsă, permite mai greu presupunerea că ar reprezenta resturile unei locuințe incendiate.

³⁵ C. Ionescu considera că pilaștrii angajați, nețesuți cu zidăria gârliciului, au aparținut unei faze de refacere, socotind că zidăria de umplură din spatele pilastrului ar fi astupat locul unde se aflase probabil o firidă (*op. cit.*, p. 21).

³⁶ La V de beci, în dreptul colțului său de SV, deasupra pavajului de bolovani, separat în unele părți printr-un strat subțire de pământ, a fost descoperit un strat de mortar gros de aproape 20 cm, care taie și străbate pavajul de bolovani pe o suprafață de circa 3,50 x 2,50 m. Mortarul a fost folosit desigur pentru o construcție din apropiere, posibil pentru lucrări de refacere al primului beci.

pivniței și gârliciului – 0,60 m, cel mult 0,80 m – mai redusă decât la casa domnească de la Argeș.

Un reper cronologic pentru datarea construcției primei pivnițe îl reprezintă o monedă emisă de Dan I (1383–1386)³⁷, descoperită în stratul nisipos de peste pavajul de bolovani imediat anterior construcției casei I, în apropierea laturii exterioare sudice a pivniței (în S. XV A, la 0,35 m de zidul exterior al gârliciului și la 0,65 m E de fața interioară a zidului înconjurător al casei mari). Stratul de mortar corespunzător momentului construcției gârliciului se suprapune nemijlocit, lângă casă, pavajului de bolovani; în locul descoperirii monedei, resturile de mortar nu se întindeau, stratul nisipos putând reprezenta o depunere corespunzătoare fazei inițiale de utilizare a pivniței casei I, iar moneda un *terminus post quem* pentru datarea acesteia. Situația destul de complicată lasă deschisă posibilitatea ca moneda să fie un reper pentru datarea perioadei de folosire a pavajului de bolovani și respectiv a ipoteticei clădiri de lemn care să fi corespuns acestuia.

Contemporane cu clădirea căreia i-a aparținut prima pivniță sunt resturile turnului de intrare (fig. 9, 17/3), situate la o distanță de circa 60 m spre SV, care au fost descoperite în 1976. Această contemporaneitate este vădită atât stratigrafic, cât și prin similitudini de ordinul tehnicii de construcție – cărămizile folosite la ridicarea turnului au aceleași dimensiuni – 34 x 17 x 5 cm., cu cele de la picioarele arcurilor dublouri ale gârliciului³⁸. Prin cercetarea de arhitectură³⁹ au fost distinse două faze distincte de existență. Din aceeași perioadă cu turnul, sau poate chiar cu pavajul de bolovani anterior, sunt parii groși descoperiți paralel cu latura de S a pivniței, la câțiva metri de aceasta (fig. 15/4), identificați cu o palisadă⁴⁰. Se poate presupune și existența unui șanț care să fi contribuit la apărarea casei I.

Într-o etapă ulterioară clădirii primei pivnițe a fost ridicată biserica (paraclisul), situată către NV. Fundațiile sale, din piatră de râu și mortar, sunt adânci de aproximativ 1,30 m. Prin observațiile efectuate la sud de edificiu (în S. XVII A, fig. 8, 13, 18/3), s-a constatat existența unor urme de mortar indicând o activitate constructivă anterioară momentului construcției sale, desfășurată în apropiere. În partea de est a acestuia, acolo unde panta terenului era accentuată, au fost necesare – anterior momentului de construcție a edificiului – nivelări cu

³⁷ În articolul publicat în 1987 (Constantinescu, *op. cit.*, p. 71–76), se consideră că anterior casei I este pavajul aflat la S de aceasta, deasupra căruia s-a descoperit o monedă de la Dan I (1384–1386), într-un nivel anterior fiind găsită o monedă emisă de Carol Robert de Anjou între 1335–1338. De remarcat că poziția stratigrafică în care s-a descoperit, la S de casa I, moneda de la Dan I, nu poate fi pusă în relație cu pardoseala de cărămidă de la V de gârlici. Moneda de la Carol Robert a fost găsită mai la S, în apropierea urmelor de pari ai palisadei.

³⁸ Dimensiunile cărămizilor, de 34 x 17 x 5 cm, le deosebesc de cele folosite în alte faze de construcție ale Curții.

³⁹ Cercetare și relevee Monica Mărgineanu-Cârstoiu.

⁴⁰ Constantinescu, *op. cit.*, p. 73–75. Ionescu, *op. cit.*, atribuia palanca „fazei 0”, anterioare primei pivnițe de zid.

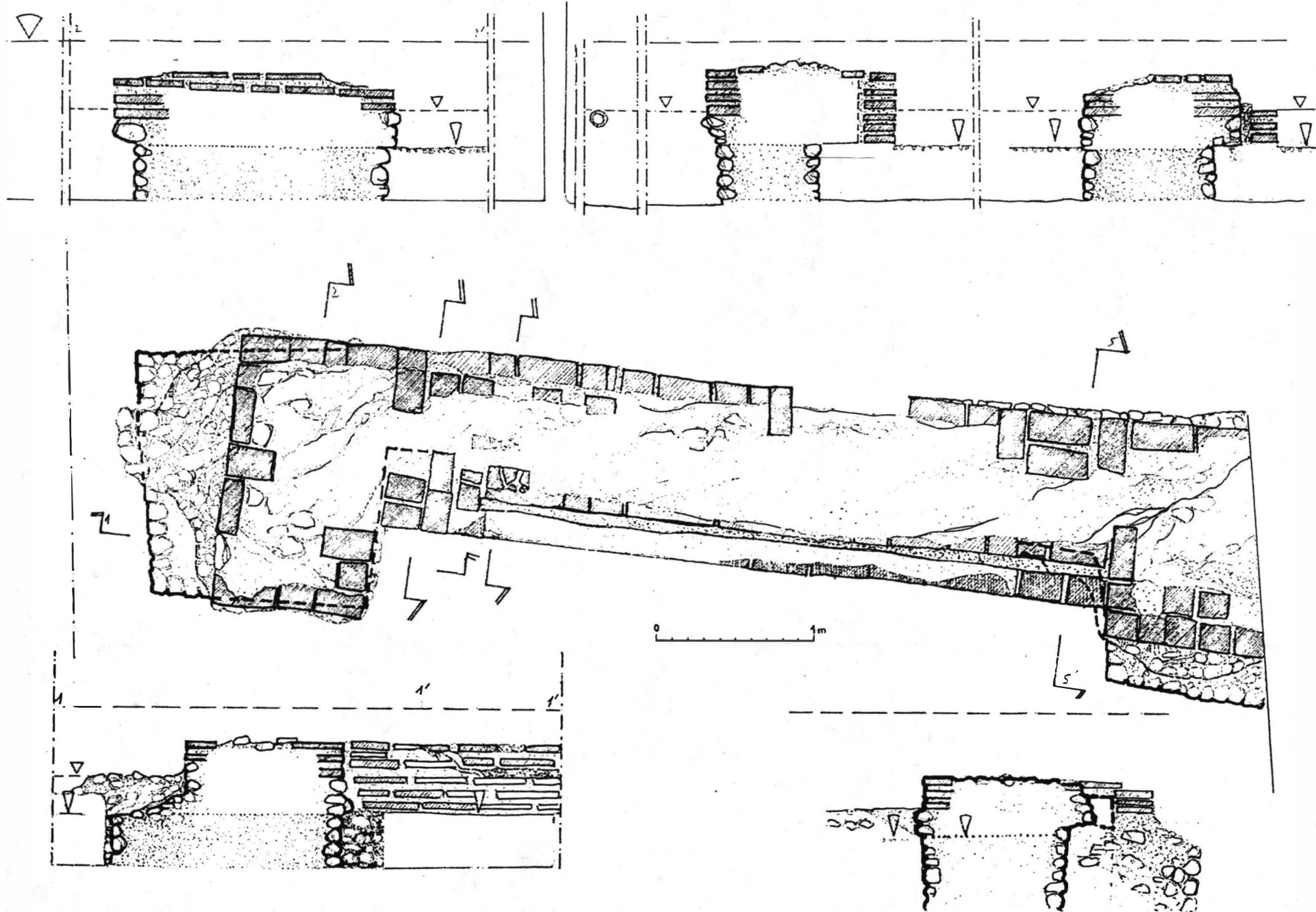

Fig. 9. Târgoviște, Curtea domnească. Planul turnului de intrare de la SV de casa I
(relevu arh. Monica Mărcineanu-Cârstoiu).

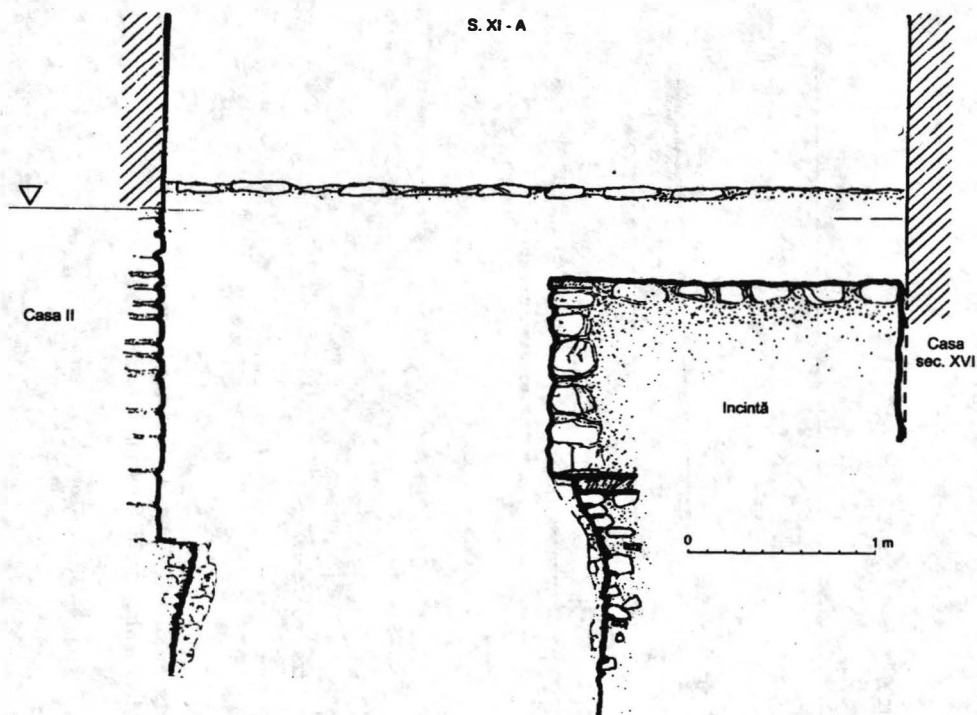

Fig. 10. Târgoviște, Curtea domnească. Secțiune transversală – S. XI-A, profil estic (relevu Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

straturi de pământ purtat, pământ scos din săpături pentru fundații anterioare, precum și pământ cu urme de moloz, ceea ce denotă o activitate constructivă desfășurată anterior în această zonă, care nu este exclus să fi fost legată de o altă clădire decât prima pivniță. Lângă absida estică a bisericii se află o porțiune de zidărie din piatră și mortar, lată de circa 1 m, cu o lungime de aproape 2 m, păstrată pe o înălțime de 1,15–1,25 m (fig. 14). În părțile laterale (spre nord și sud) ea nu prezintă urme de demantelare. Ca și absida căreia i se adosează, această zidărie este fundată pe straturi de umplutură aflate deasupra unui strat cenușiu suprapus humusului de peste solul roșcat steril. Ținând seama de particularitățile terenului în această zonă – pantă foarte accentuată – zidăria în cauză poate fi considerată ca având rostul de a sprijini zidul absidei. Trebuie menționată descoperirea la est de absida răsăriteană, antrenat în partea superioară a straturilor de umplutură, a unui bloc de zidărie conținând cărămizi de un format încă neîntâlnit – cu una dintre fețe lătită pe toate laturile. O cărămidă de același format a fost descoperită și sub stratul de mortar care reprezintă nivelul de călcare din ultima perioadă de folosire a gârliciului primei pivnițe.

Construcția pivniței de mari dimensiuni a palatului domnesc dinspre nord a implicat dezafectarea și demantelarea în mare parte a zidurilor construcției

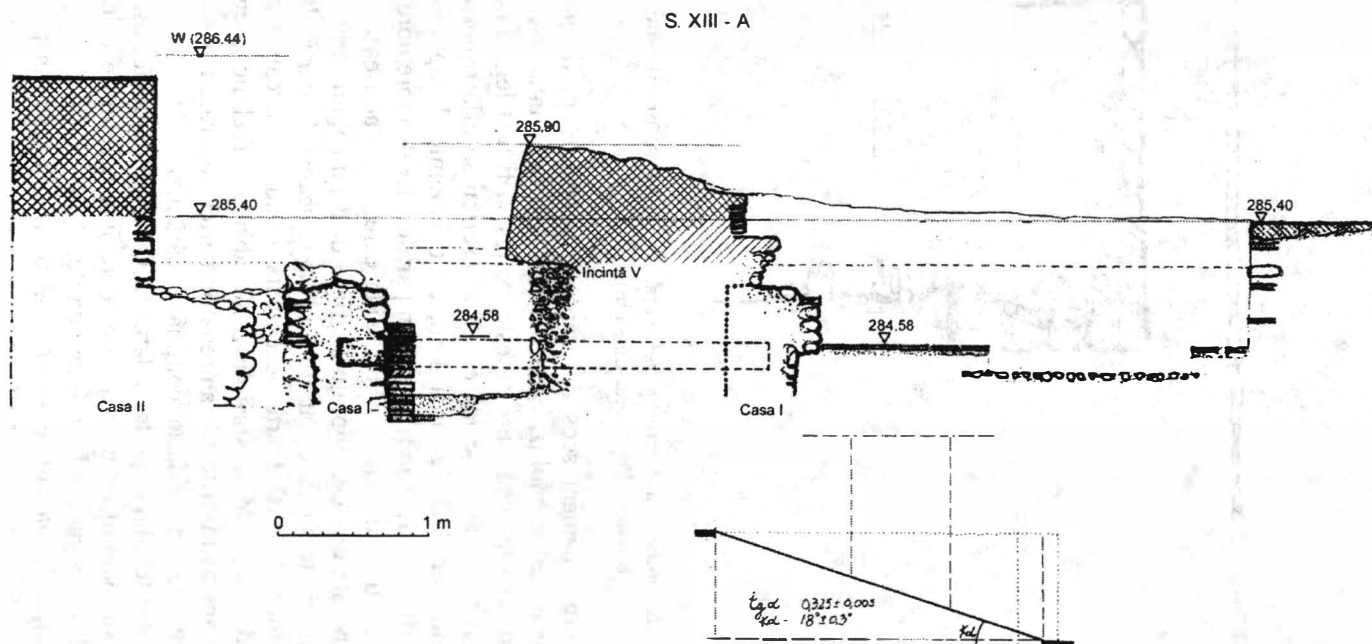

Fig. 11. Târgoviște, Curtea domnească. Secțiune transversală – S. XIII–A, profil sudic, cu calcularea unghiului de pantă a gârliciului (relevu Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

anterioare. Dintre aceasta s-a păstrat ceva mai bine latura vestică, din laturile de N și E rămânând numai partea inferioară a zidurilor beciului, pe o înălțime de circa 0,50 m. Săpătura făcută în vederea amenajării pivniței noului edificiu, care avea dimensiuni mult mai mari față de cel anterior – 32 x 29 m –, a depășit marginile laturilor sale, fapt vizibil lângă colțul de NE, unde la partea superioară șanțul de fundare este cu aproape 1 m mai lat decât zidăria. În interiorul fostului beci și gârlici, după dezafectarea lor, iar până la o anumită adâncime și în alte puncte, pereții beciului mare au fost construiți deschis. Pe o lungime de câțiva metri, noua temelie a atins linia laturii exterioare dinspre est a vechiului gârlici dezafectat (fig. 16/1,2). Temelia pivniței casei mari, construită din piatră spartă și mortar, este lătită în raport cu elevația, lățire care în unele locuri atinge 0,50 m, în altele numai 0,10–0,15 m. Între nivelul de construcție al pivniței mari și cel corespunzător clădirii anterioare se află, după cum am mai amintit (fapt constatat în S. XI A și S. XV A), depuneri care în partea sa de vest ating o grosime de 0,35–0,40 m și care corespund funcționării edificiului anterior (pământ cu prundiș sau nisipos, cu urme de moloz sau de arsură și cărbune în colțul de SV, un strat cu prundiș scos prin săparea fundației primei pivnițe, precum și straturi de pământ cu urme de moloz, pe latura de S).

Spațiul din interiorul vechii pivnițe dezafectate a fost umplut până la marginea temeliei pivniței mari cu pământ cu pigmenți de moloz, în care se găsesc numeroase fragmente ceramice tipice pentru perioada de la sfârșitul sec. XIV și începutul sec. XV. La partea superioară a fundației se păstrează un strat de mortar care a acoperit pământul de umplutură și care, datorită tasării acestuia, se află la o cotă mai coborâtă în spațiul situat între ziduri și mai ridicată în apropierea acestora. Casa mare este ulterioară paraclisului, după cum rezultă din raportul stratigrafic direct (observat în S. XVII A, vezi fig. 8, 13, 18/3 și S. 6 A), precum și din prezența în pământul de umplutură din pivnița casei I (S. XIII A – caseta h) a unui element de ceramică decorativă de felul celor folosite la împodobirea fațadei vechii biserici.

Cercetările arheologice din 1986 au putut preciza traseul vechiului zid de incintă pe laturile sale de S și de V, raportul între acesta și construcțiile pe care le înconjoară, precum și diferite sale faze de refaceri și transformări. Zidul înconjurător a fost construit ulterior paraclisului, după cum s-a putut observa la N și NE de acesta (în S. XVIII A și S. XIX A). Pe latura de N, fundația incintei, din piatră spartă, fragmente de cărămidă și mortar, adâncă de aproximativ 1 m, pătrunde în solul viu cu prundiș. Nivelul său de construcție se află aici deasupra unor depuneri subțiri, cuprinzând și urme de cărbune, suprapuse nivelului de construcție al bisericii. Spre E, fundația zidului de incintă este adâncă de peste 1,20 m; ea străbate straturi destul de groase de pământ purtat, ajungând în solul viu.

Spre S, zidul înconjurător este paralel cu latura respectivă a pivniței mari a casei domnești, la circa 2,50 m de aceasta. Lățimea zidului este de circa 1,80 m. La exterior i s-a alipit corpul de clădiri ridicat în ultim sfert al sec. XVI (fig. 10). S-a putut constata ulterioritatea zidului înconjurător pe latura de S față de pivnița mare

a casei domnești. Peste nivelul de construcție al acesteia, marcat de un strat de mortar gros de câțiva centimetri, se află un strat nisipos cu pietriș și depuneri de pământ cu urme de moloz, separate de o lentilă de moloz, a căror grosime totală depășește 0,50 m. La partea superioară a acestor straturi este situat nivelul de fundare a zidului înconjurător, cu temelia din piatră spartă și fragmente de cărămidă legate cu mortar, adâncă de peste 1,50 m. Într-o etapă următoare zidul a fost demantelat, nivelul de demantelare fiind marcat de o lentilă de moloz groasă de circa 10 cm. Deasupra părții superioare păstrate a zidului din prima fază se află un strat de 3–4 cm de pământ. Peste aceasta se ridică, pe circa 1,10 m, fundația – construită deschis, lătită cu 12–20 cm față de cea anterioară – a celei de-a doua faze a zidului, din bucăți mari de piatră spartă neregulat, între care se află pe alocuri fragmente de cărămidă, legate cu mortar. După construirea fundației, spațiul dintre aceasta și casa domnească a fost umplut cu pământ castaniu-roșcat.

Spre V, traseul zidului înconjurător este paralel cu latura corespunzătoare a pivniței, la circa 2 m de aceasta, putând fi urmărit până în dreptul intrării de pe această latură. Grosimea sa variază între 1,80 și 1,50 m. În zona dinspre colțul de SV al casei domnești și pe latura de V (S. XV A, S. XIII A – casetele a–h), fundația zidului înconjurător din prima fază se suprapune resturilor păstrate ale primei pivnițe și gârliciului acesteia (fig. 4, 5, 11). Zidul din cea de-a doua fază, suprapus, se păstrează aici deasupra nivelului actual al solului la care s-a ajuns prin decapare cu ocazia restaurărilor, când a fost consolidat, ceea ce îngreuiază datarea sa în această zonă. Apropierea mare a zidului menționat de casa domnească face să poată fi avută în vedere o înălțime nu prea mare a sa, precum și o reconsiderare a semnificației sale, mai ales în cea de a doua etapă de construcție.

Zidului înconjurător de pe latura de S i s-a adăugat, poate la sfârșitul sec. XV sau la începutul celui următor, un zid cu o grosime mai mică al cărui traseu se prelungește spre V până la o încăpere cu planul rectangular, adâncită mult sub nivelul solului. Adosarea zidului menționat este vizibilă în S. XII A. Toate aceste refaceri și adăugiri sunt în orice caz anterioare construirii corpului de S al palatului domnesc în ultimul sfert al sec. XVI.⁴¹

Pe latura vestică zidul a suferit importante transformări mai târziu, în sec. XVII, când au fost construite și zidurile transversale spre pivnițele casei domnești. Aceste transformări sunt ulterioare amenajărilor și pavajului legat de etapa de construcții de la sfârșitul sec. XVI, după cum s-a putut constata în S. XIII A și S. XVI A.

Un element defensiv deosebit al curții domnești din Târgoviște este marele șanț de apărare, de proporții neîntâlnite altundeva în Țara Românească. Spre partea opusă râpei dinspre valea Ialomiței, casa mare domnească a fost înconjurată de un șanț lat de peste 24 m și adânc de peste 4 m (fig. 3, 18/1,2). El fusese atins de săpăturile din 1954 și 1961–1964, precum și în cele din 1976, când s-a constatat că

⁴¹ Ulterioritatea acestora față de casa mare dinspre N a fost sesizată și în sondaje efectuate în 1974, cu ocazia unor amenajări din incinta ansamblului.

apăra curtea spre V și SV. Proporțiile șanțului au putut duce atunci la emiterea presupunerii că traseul lui urmărea un accident natural de teren⁴². Intersectat în mai multe locuri în 1976, el a putut fi cercetat integral în 1986 într-unul din punctele sale. Săpat adânc în solul steril, cu pietriș, șanțul a fost consolidat cu pari de stejar groși de aproape 20 cm, bătuți oblic în partea sa inferioară; urmele unui astfel de par erau evidente în taluzul estic (dinspre interior) al șanțului. S-ar putea pune întrebarea dacă la interiorul șanțului va fi fost amenajat un val, din pământul scos din șanț, dar nu există nici un indiciu asupra existenței unui astfel de element defensiv. A generat controverse o particularitate observată în partea de V (spre exterior) a acestui important element defensiv: un șanț mai mic (lat de circa 4 m și adânc de aproape 3 m), considerat ca o amenajare specială, legată de accesul peste șanțul mare⁴³. Urmele menționate pot fi interpretate ca aparținând unui șanț anterior, contemporan cu prima casă domnească (casa I), distrus în alte puncte ale sale de șanțul mare, al cărui traseu i s-a suprapus în cea mare parte. Poziția stratigrafică a nivelului său de amenajare, în măsura în care depunerile nu au fost afectate de urmele ulterioare, nu contrazice această interpretare. Între nivelul de la care a fost săpat șanțul mic și prundișul gălbui steril se află numai un strat subțire (10–12 cm) de pământ cenușiu cu rari pigmenți de cărbune, și un altul foarte subțire cu pietriș. Șanțul mare a fost săpat, spre interior, din dreptul părții superioare a unor straturi groase de 40–45 cm (pământ cu pigmenți de moloz, precum și resturi de mortar, deasupra unui strat de prundiș purtat, provenit poate de la săparea pivniței casei II) suprapuse humusului aflat deasupra solului steril. Șanțul mic, având la bază depuneri subțiri de pământ negru, a fost umplut cu pământ cu prundiș, pigmenți de cărbune și cărămidă sfărâmată peste care se află un strat subțire de cultură; în dreptul acestuia se află partea superioară a șanțului mare. Acesta din urmă, având pe fund depuneri de pământ negru cu urme de cărbune și cu materiale ceramice din sec. XV, a fost umplut cu straturi de pământ alternând cu straturi cu bolovani ce urmează panta laturii sale interioare. Friabilitatea solului împiedică presupunerea posibilității unei folosiri a șanțului mare concomitent cu o altă porțiune adâncită alăturată; aceasta ar fi necesitat o consolidare specială, care nu a fost constatată. Observațiile arheologice au dovedit că șanțul mare de apărare a fost dezafectat și nivelat în sec. XVI, înaintea lucrărilor de extindere a curții din timpul lui Petru Cercel. Între nivelul de săpare al șanțului mare și pavajul de bolovani corespunzând lucrărilor din ultima parte a sec. XVI ce

⁴² G. Mihăescu, E. Fruchter, *Curtea domnească din Târgoviște*, București, 1986, p. 73: „E posibil ca șanțul să fi urmărit un accident de teren (viroaga Târgoviștioarei), ales de constructor pentru amplasarea fortificației, care asigura aceștia o poziție naturală favorabilă pentru apărare, în urma adâncirii și corectării vechiului traseu sinuos al pâraului”. Nici poziția șanțului, nici informațiile privitoare la Târgoviștioara, nu îndreptătesc presupunerea unui fost pârau pe acest loc, dar se poate presupune folosirea unei albiere naturale a terenului pentru amenajarea șanțului.

⁴³ „Ar putea sugera amenajarea specială de la un cap de pod fix sau mobil, așadar în legătură cu accesul, pe la vest, spre și dinspre casa/curtea II din veacul al XV-lea și al XVI-lea” Constantinescu, *op. cit.*, p. 75–76. Ionescu (*Cercetări de arhitectură...*) admitea posibilitatea existenței unui șanț mic.

S. XIII - A c - d

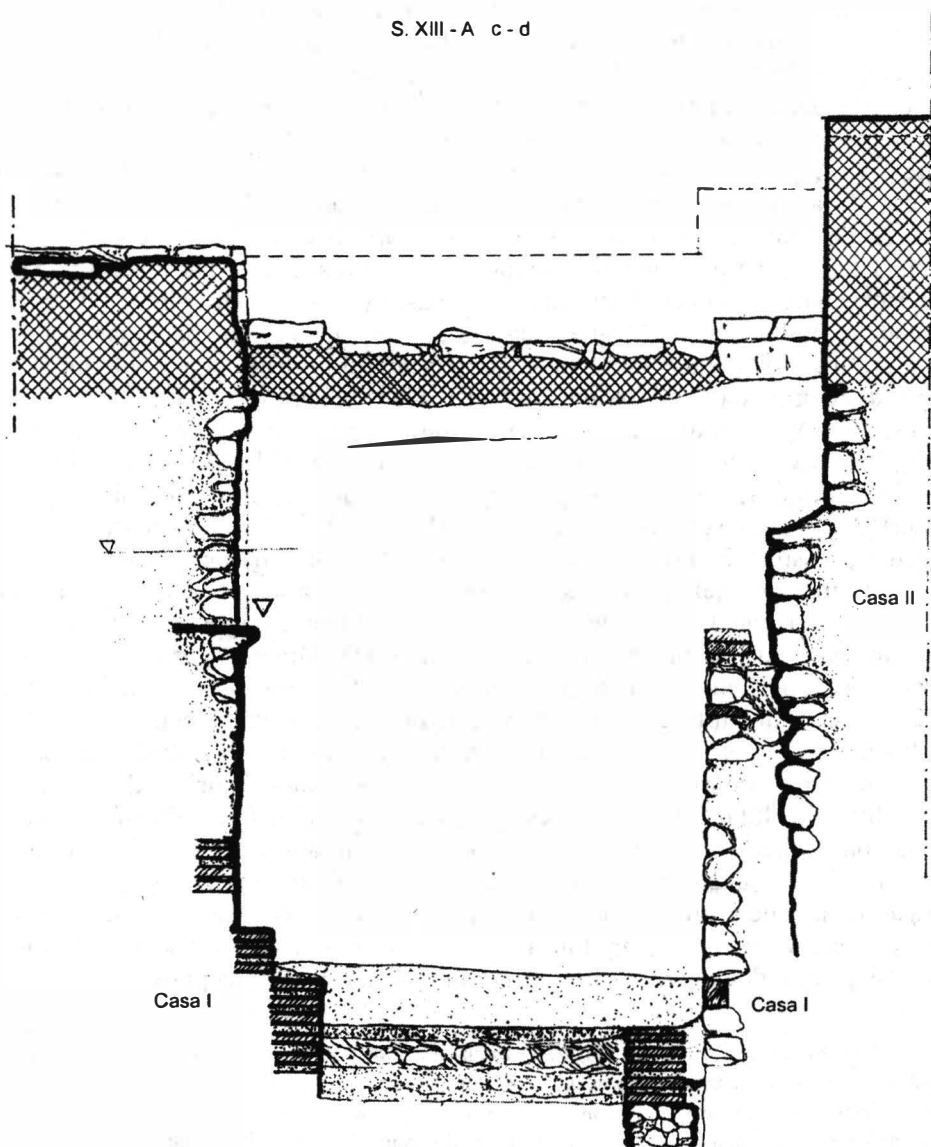

Fig. 12. Târgoviște, Curtea domnească. Secțiune transversală – S. XIII–A, casetele c–d, profil nordic (relevu Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

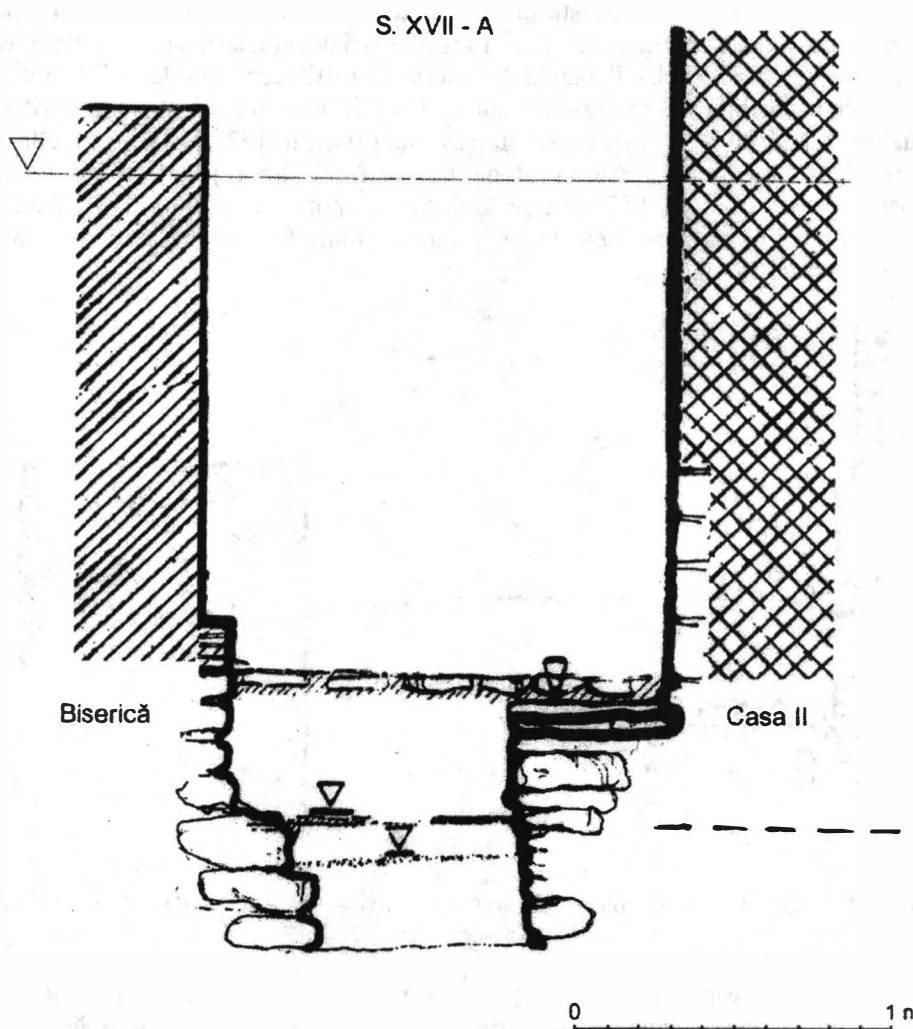

Fig. 13. Târgoviște, Curtea domnească. Secțiune transversală – S. XVII–A, profil estic (relevu arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

se întinde pe o mare suprafață în această zonă a curții se află depuneri groase de cel mult 30 cm. Nivelarea masivă cu prundiș efectuată la V și SV de casa domnească a putut fi constatată în toate săpăturile efectuate, începând din 1961⁴⁴.

⁴⁴ Constantinescu, SCIV 15, 1964, 2, p. 230, sesiza o masivă nivelare cu prundiș efectuată în partea de V a Curții, începând din a doua jumătate a sec. XV. Gioglovan, *op.cit.*, p. 102–104, considera, eronat, că părțile de șanț atinse de săpăturile din 1954 și 1961–1964 ar fi făcut parte din palanca lui Sinan Pașa.

Consemnările unor călători străini, chiar dacă trebuie să fie privite cu anumite rezerve, ar putea fi citate în sprijinul presupunerii dezafectării șanțului mare încă la mijlocul sec. XVI. Felix Petanchich descria la 1502 reședința de la Târgoviște ca fiind „inaccesibilă nu prin ziduri sau încinsă de întărituri, ci prin șanțuri, val și metereze întărite pe dinafară doar cu pari ascuțiți”⁴⁵; în 1532 Francesco della Valle din Padova menționa „castelul” domnului ca fiind „împrejmuit cu pari de stejar foarte groși”⁴⁶, iar în 1574 Pierre Lescapier nota că „palatul principelui este întărit numai cu garduri (*hayes*) mari”⁴⁷, fără a aminti de existența unui șanț care era greu să treacă ne observat.

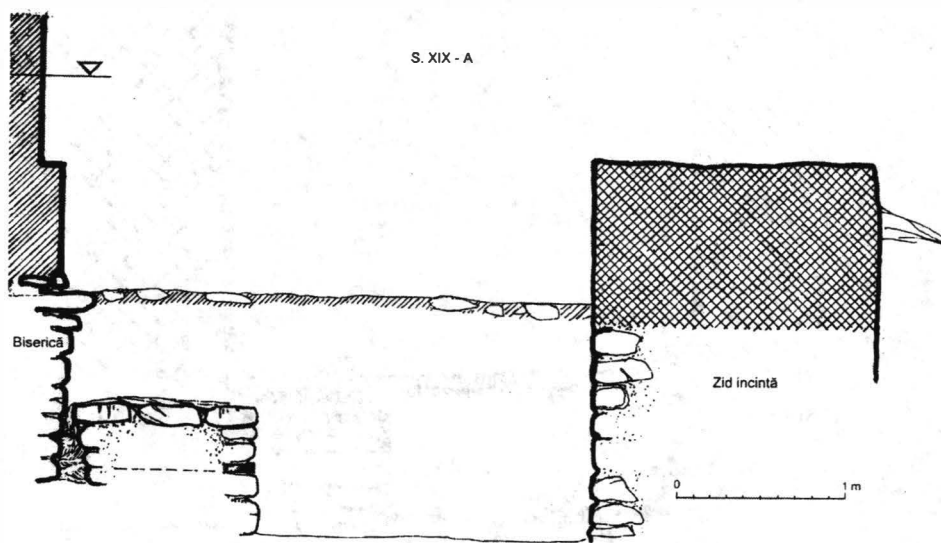

Fig. 14. Târgoviște, Curtea domnească. Secțiune transversală – S. XIX-A, profil nordic (relevu Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Au fost descoperite și urmele altor șanțuri de apărare. Lucrările moderne și fundațiile de beton existente în extremitatea de N a curții au împiedicat în bună măsură observațiile și cercetarea integrală a șanțului mare, cercetat prin diferite secțiuni (S I A, S III A în 1976, S VI A în 1981, S IX A în 1986), precum și a unui alt șanț de apărare, mai târziu, descoperit în 1981 în partea de NV a incintei și pus în legătură cu evenimentele militare din toamna anului 1595. Traseul acestor șanțuri, în partea de N a incintei (S VIII A și S XIV A), poate fi dedus din adâncimea foarte mare și din înclinarea straturilor de nivelare ce constituie partea

⁴⁵ Călători străini despre Țările Române I, București, 1968, p. 444, descriere preluată și de S. Münster, în *Cosmographia*, apărută prima dată în 1544 (*ibidem*, p. 504, 508); vezi și Constantinescu, *op. cit.*, p. 226

⁴⁶ *Ibidem*, p. 322.

⁴⁷ Călători străini despre Țările Române II, București, 1970, p. 428.

superioară a umpluturii care le acoperă. Au mai fost descoperite urmele unor șanțuri de dimensiuni mai reduse în fața intrării din partea de S a curții precum și la V de biserica Sf. Vineri. Problemele ridicate de acestea vor putea fi elucidate prin cercetări viitoare.

Elementele defensive ale Curții au fost completate de turnul numit apoi al Chindiei, ridicat deasupra pridvorului paraclisului. Stabilirea cronologiei acestuia necesită la rândul ei o atenție specială. Sondajul efectuat în 1966 în interiorul turnului a arătat că între construcția bisericii și cea a zidului care închide latura sa de V nu a trecut o perioadă prea îndelungată; între nivelurile lor de construcție nu se află o altă depunere în afara stratului de pământ cu moloz și cărămidă care le separă⁴⁸.

Cercetările din sectorul „A” au urmărit și precizarea traseului zidului de incintă dublat care a înconjurat Curtea domnească după extinderea perimetrului său în etapele începute cu lucrările de construcție din 1583–1585. Săpăturile din partea de nord a Curții au scos la iveală cele două ziduri paralele de incintă, păstrate pe o înălțime destul de mare, de peste 1 m, sub platforma betonată din corpul de construcții moderne existent aici până în 1983. Zidul se încheia în această parte aproape în unghi drept, extremitatea sa de NV depășind perimetrul care era limitat în 1986 de împrejmuirea curții. Zidul dinspre interior este construit, în partea de N, din bolovani și cărămizi dispuse în casete (1–3 asize). Mai spre sud se observă, pe o anumită porțiune, o refacere în care au fost folosiți numai bolovani. În această zonă au fost efectuate, probabil cu ocazia lucrărilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea, decapări și nivelări care afectează observațiile care s-ar fi putut face aici asupra zidurilor. Trebuie menționată descoperirea unei mari cantități de var în apropierea părții refăcute a zidului interior. Cât privește zidul exterior, acesta are paramentul din cărămidă, fiind ridicat pe o fundație foarte puțin adâncă; la exterior el este prevăzut cu contraforturi triunghiulare. Spațiul dintre cele două ziduri a fost umplut cu pământ bătut.

Observațiile stratigrafice de natură a aduce precizări cronologice au fost împiedicate de diferitele lucrări moderne care au deranjat depunerile din jurul zidurilor de incintă în zonele cercetate, inclusiv în punctele intersectate de secțiunile IX A, VIII A și XIV A. Se pot presupune diferențe cronologice între diverse sectoare ale acestor ziduri, nu numai între zidul interior și cel exterior. Trebuie remarcată descoperirea în zona de N a incintei (S. XIV A) a unei conducte de aducțiune a apei, din tuburi ceramice cu lungimea totală de 29 cm și diametrul interior de 14 cm, legate cu mortar la îmbinări. Conducta a fost descoperită și mult mai la sud, în apropierea fundației turnului de la intrare și poate fi datată în penultimul deceniu al sec. XVI, pe baza informațiilor izvoarelor scrise.

⁴⁸ Cantacuzino, în *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare* III, București, 1969, p. 150–151. Este greu de precizat raportul exact între data construcției turnului și amenajarea marelui șanț de apărare.

Amenajarea acestei conducte este anterioară ridicării zidurilor exterioare de incintă care i se suprapun, ziduri care au fost ridicate în sec. XVII.

În partea de N a incintei (la extremitatea vestică a S. VIII A) au fost descoperite, pe o suprafață restrânsă, limitată de fundații moderne, urme puternice de arsură la roșu, pe o adâncime mare, de peste 0,30 m. Întinse pe o suprafață limitată de două laturi în unghi drept, aceste urme de arsură reprezintă resturile unei clădiri de lemn incendiate. Prin observațiile efectuate în spațiul imediat învecinat spre E s-a constatat că resturile menționate nu sunt dintre cele mai vechi în această zonă. Ele se află la partea superioară a mai multor depuneri anterioare: un strat de pământ cenușiu cu urme de moloz, un strat subțire cu pietriș, moloz și cărămidă și un altul cu urme de cărbune. Săpătura nu s-a putut adânci în această zonă până la partea inferioară a depunerilor. S-au putut efectua și alte observații privind construcțiile din incintă⁴⁹.

Discuția legată de cronologia primelor construcții ale Curții domnești din Târgoviște comportă pe de o parte analiza ipotezei privind distrugerea Târgoviștei în 1394, pe de alta a raportului dintre această presupusă distrugere și ridicarea primei case domnești.

În legătură cu părerea că Târgoviștea ar fi fost distrusă prin incendiere în 1394, în cursul unor acțiuni militare care au însoțit bătălia de la Rovine, arătăm în 1996 că „este o ipoteză care ar putea fi confirmată prin descoperiri arheologice mai numeroase și cu repere cronologice sigure care să dovedească această distrugere, precum și prin atestarea în izvoare istorice indubitabile că un astfel de eveniment ar fi avut loc, la acea dată, la Târgoviște”⁵⁰. Izvoarele scrise folosite ca argument pentru a susține incendierea Târgoviștei sunt două. Primul e relatarea lui Laonic Chalcocondil⁵¹, urmând descrierii bătăliei de la Nicopole, despre campania sultanului în Țara Românească, în care este descrisă tactica de hărțuire și de fragmentare a forțelor inamicului folosită de domnul Țării Românești, care a dus la retragerea invadatorilor peste Dunăre, text în care nu este menționată explicit

⁴⁹ În martorii stratigrafici păstrați la cercetarea în suprafață din extremitatea de NV a incintei s-a putut constata existența unor depuneri, cu urme de arsură și cărbune în unele locuri, precum și a unor nivelări, a căror încadrare cronologică este împiedicată de faptul că ele au fost deranjate de intervențiile ulterioare, moderne. În spațiul dintre zidurile cu fundații de beton (unul din acestea ridicat pe un arc de descărcare din cărămizi cu grosimea de 7 cm) ale corpurilor de clădiri de la sfârșitul sec. XIX intersectate de S. VIII A se află straturi groase de umplutură care au antrenat și materiale arheologice, între care foarte numeroase fragmente de țigle și olane smălțuite în diferite culori, provenind probabil de la învelitoarea bisericii mari domnești ridicată în 1583–1585. În suprafața 2 A s-au descoperit, antrenate de lucrările de la sfârșitul veacului trecut, numeroase fragmente de tencuială zugrăvită provenind de la o construcție apropiată, posibil de la biserica-paraculis. Trebuie menționat că zidurile cu fundații de beton au fost precedate în partea de NV (partea de V a S VIII A) de ziduri de cărămidă și mortar cu o orientare diferită, ziduri care pot fi și ele datate în sec. XIX. Diversitatea formatului cărămizilor folosite poate indica refaceri ale zidurilor.

⁵⁰ Cantacuzino, *Historia Urbana* 4, 1997, I, p. 7.

⁵¹ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1966, p. 63–64.

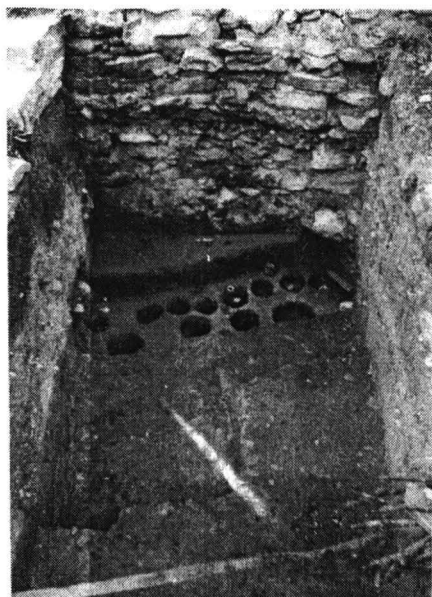
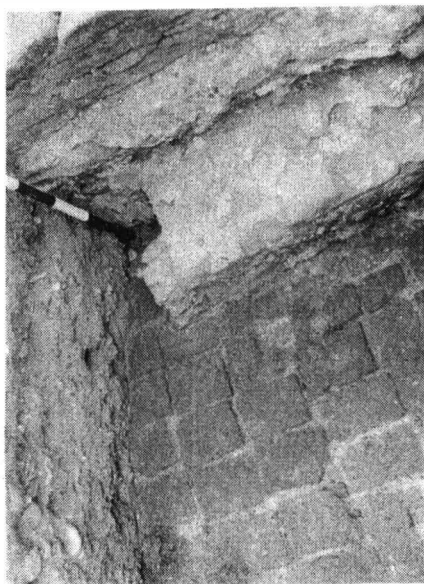
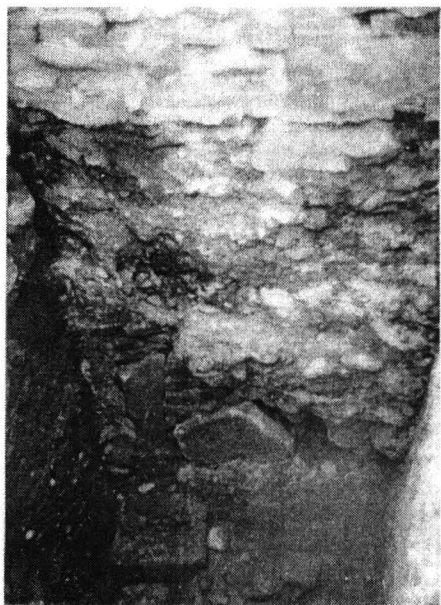

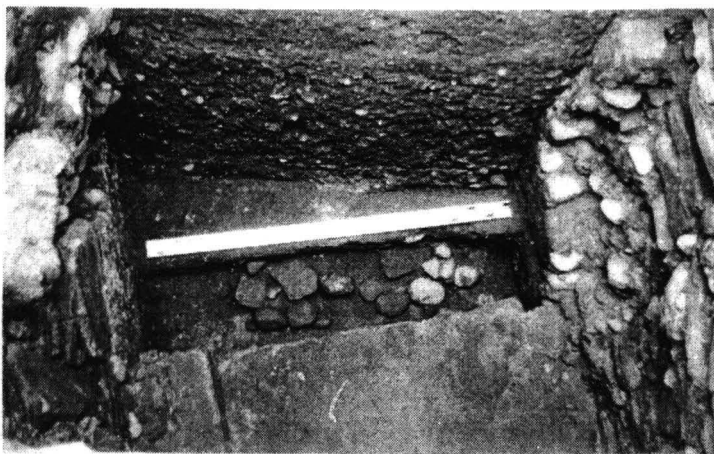
Fig. 15. Târgoviște, Curtea domnească. 1, 2 S. XIII-A, pavajul de cărămidă și zidul exterior al gârliciului pivniței casei I; c S. XIII-A, pavajul de cărămidă și zidul exterior al gârliciului pivniței casei I; 3 S. XIII-A, pavajul de cărămidă și zidul exterior al gârliciului pivniței casei I după demontarea parțială a pavajului; 4 S. XVI-B, urme ale palisadei.

1

2

3

Fig. 16. Târgoviște, Curtea domnească. 1 S. XIII-A și casele e, a-b, c-d, văzute dinspre N, zidul de E al gârliciului pivniței casei I (dr.) și zidul exterior vestic al casei II; 2 S. XIII-A, casele c-d, peretele de V al gârliciului casei I cu refacerile din spatele pilastrului arcului dublou demantelat; 3 S. XIII A, casele c-d, zidul de E al gârliciului casei I tăiat de fundația casei II (dr.), zidul de V al gârliciului casei I cu urme de refacere și piciorul arcului dublou demantelat (stg.).

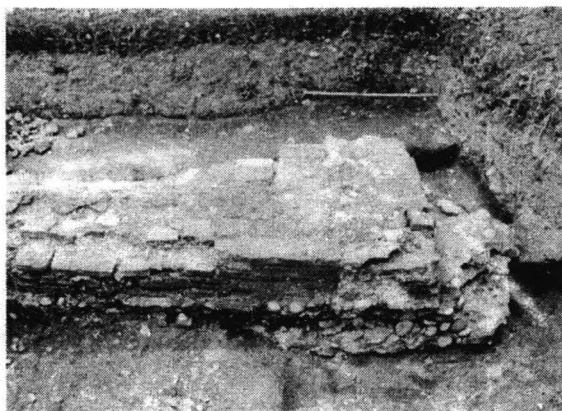
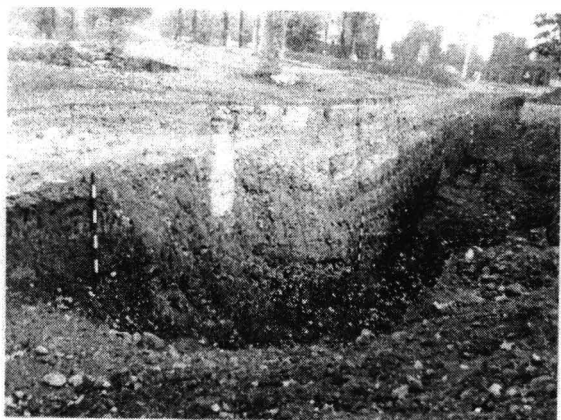

Fig. 17. Târgoviște, Curtea domnească. 1 S. XV–A, profilurile de N și E, pavajul de bolovani, colțul de SV al pivniței casei I, colțul de SV al casei II; 2 S. XV–A, pavajul de bolovani, colțul de SV al pivniței casei I, colțul de SV al casei II după demontarea parțială a pavajului; 3 resturile turnului de intrare de la SV de casa I.

1

2

3

Fig. 18. Târgoviște, Curtea domnească. 1 S. IX-A, șanțul de apărare, vedere dinspre V; 2 șanțul de apărare, detaliu cu șanțul mic dinspre E; 3 S. XVII-A, fundația bisericii (dr.) și fundația casei II (stg.).

incendierea vreunei localități. Al doilea izvor este reprezentat de cronica mănăstirii franciscane din Târgoviște, datând din 1761, care pentru perioada mai veche cuprinde numeroase confuzii, reproducând cu erorile respective succesiunea domnilor din letopisețele Țării Românești, ceea ce face ca acest izvor să poată fi privit cu circumspecție. Dealtfel textul său menționează că incendierea orașului s-ar fi petrecut ca rezultat al unor acțiuni ulterioare înfrângerii turcilor⁵².

În ceea ce privește argumentarea arheologică a distrugerii din 1394 „prin incendiu general” în care „casele și celelalte complexe sunt arse”⁵³, numai L 1–B / 1976 de lângă biserica mare domnească, la care se mai poate adăuga o alta, datată cu o monedă de la Sracimir, țarul de la Vidin, conțin elemente cronologice care să poată permite presupunerea distrugerii lor în apropierea acestei date. Celelalte numeroase locuințe de lemn cu pivniță (39 erau enumerate de C. Ionescu în 1983⁵⁴, multe noi descoperiri adăugându-se ulterior) sunt date în mare fie cu monede de la Mircea cel Bătrân sau de la Sigismund de Luxemburg (1387–1435), fie cu ceramică din sec. XIV–XV, unele fiind chiar mai târzii (locuința descoperită în 1980 pe fosta str. Dr. Marcovici, având în partea inferioară a umpluturii o monedă de la sultanul Murad II, 1421–1451⁵⁵). Este foarte probabil ca distrugerea prin incendiere a diferitelor locuințe să se fi produs la date diferite, fără legătură cu vreo acțiune militară.

Dar, chiar admitând o incendiere a Târgoviștei pe la 1394, rămâne de dovedit că toate casele de lemn cu pivniță descoperite în oraș au fost distruse la acea dată și de asemenea că nu era posibilă o existență a Curții domnești concomitent cu unele construcții de lemn – a căror funcție exactă este în general greu de precizat – situate într-o apropiere numai relativă. De remarcat că o legătură stratigrafică directă între construcțiile primei și a celei de a doua case domnești și cele mai multe dintre locuințele de lemn cu pivniță din oraș nu poate fi stabilită. Marele șanț de apărare, amenajat în prima jumătate a sec. XV, a distrus legăturile între urmele corespunzătoare vechilor etape ale curții și vestigiile arheologice din zone aflate la exteriorul său. Se poate face numai constatarea poziției stratigrafice a nivelului de construcție al clădirilor de zid ale curții în comparație cu cel al caselor de lemn cu pivniță din imediata apropiere. Perioadei anterioare primelor construcții ale curții îi aparțin urmele de locuire descoperite în interiorul

⁵² Textul (în traducerea lui B. P. Hasdeu) menționează că „acesta (Mircea cel Bătrân, *Senex* în textul latin) se bătu cu Baiazid Pașa de la Nicopole lângă fluviul Ialomița care curge pe lângă Târgoviște și apărându-se vitejește aruncă peste Dunăre pe pașa cu ai săi. Acea victorie irită într-atâta pe sultanul, încât el intră, ca să zic așa, în perpetuu răzbel cu Mircea Vodă și arse într-un rând Târgoviștea și monastirea (*et Tergovestium ac Monasterium hoc incenderit*). Dară viteazul suflet al domnului nu numai că nu se descurăgia, ci încă pierderile fură îndreptate și însăși monastirea restaurată (*et etiam illata damna cito reparavit, et insuper Claustrum aedificavit*)” (B. P. Hasdeu, *Archiva Istorica a României*, 1–2, București, 1865, p. 51, 47). Trebuie remarcat că incendierea Târgoviștei este indicată de acest text ca având loc la o altă dată decât înfrângerea turcilor.

⁵³ Ionescu, *op. cit.*, p. 65.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 68.

⁵⁵ Cantacuzino, Diaconescu, Mihăescu, RMM-MIA 15, 1984, 2, p. 37.

perimetrului delimitat de șanțul mare: o locuință din sec. XIV (bordei) descoperită în 1961 la N de biserica veche și de zidul înconjurător, și o alta descoperită în 1976 la V de casa domnească. Aceste locuințe (care nu au fost integral cercetate) nu puteau fi folosite în apropierea unei case domnești. Locuințele situate în afara suprafeței limitate de șanțul mare care apăra curtea, asupra funcționalității cărora datele lipsesc, puteau exista și concomitent cu reședința domnească. Chiar o locuință cum este L 1-B / 1976 ar fi putut exista într-o apropiere relativă a casei I. Pe de altă parte, unele urme de locuire cum sunt cele, incomplet cercetate, descoperite în S. XIV A, ce aparțin probabil unei case de lemn, nu sunt dintre cele mai vechi de pe locul respectiv; ele nu pot fi datate înainte de sec. XV, ținând seama de punerile anterioare.

Zona situată la S de prima casă domnească a fost inclusă în perimetrul Curții abia în ultima parte a sec. XVI. Până atunci, aici au existat locuințe ale orașenilor sau dregătorilor situate lângă Ulița Mare, al cărui traseu inițial a fost descoperit în săpături, precum și – spre SE – biserica Sf. Vineri, ridicată în sec. XV, pe care inscripția ancadramentului încastrat pe latura de sud ar putea să o arate ca o ctitorie boierească. Nu este exclusă nici existența altor construcții de zid, părți ale acestora putând să fi fost ulterior folosite în zidul de incintă care a înconjurat curtea după extinderea ei, probabil în sec. XVII⁵⁶. Datele arheologice nu sunt încă îndestulătoare pentru a contura cu destulă claritate aspectul zonei situate la S de marea casă domnească în ultima parte a sec. XIV și în sec. XV, raportul între Curtea domnească și locuirea urbană, semnificația urmelor de construcții de zid descoperite aici, a urmelor șanțurilor de apărare, precum și a remarcabilului edificiu de cult care este biserica Sf. Vineri. Cercetările viitoare vor putea aduce mai multe lămuriri în această privință.

Informațiile acumulate în cursul numeroaselor campanii de săpături au întregit și totodată modificat în bună măsură, de fiecare dată, cunoștințele asupra evoluției vechilor construcții ale Curții domnești din Târgoviște. Dispunem în prezent de numeroase date, care desigur vor putea fi completate în viitor, privind succesiunea diferitelor etape de construcție care au urmat clădirilor de lemn din zonă: pavajul de bolovani, de lângă o posibilă clădire de lemn; clădirea căreia îi aparținea prima pivniță (casa I), ridicată la sfârșitul sec. XIV, apărată de palisadă și posibil de un șanț, împreună cu turnul de intrare și probabil cu alte construcții și amenajări; paraclisul ridicat odată cu unele refaceri ale casei sau în ultima perioadă de folosire a acesteia; demolarea acesteia și construirea caselor mari domnești, a zidului împrejmuitoar cu două faze de construcție; amenajarea șanțului mare de apărare, ridicarea turnului Chindiei prin transformarea paraclisului; zidul adăugat spre SV cu încăperea aflată mult sub nivelul solului. Toate aceste etape, în cadrul cărora precizările foarte strânse necesită prudență, sunt anterioare construcțiilor din 1583–1585.

⁵⁶ Astfel s-ar putea explica unele observații privind marea vechime, posibil în sec. XV, a unor ziduri din partea de sud a Curții, efectuate în S. VII-C / 1986 de I. Motzoi-Chicideanu, sau în săpături executate de P. Diaconescu în 1988–1989 (Ionescu, RMI 40, 1991, I, p. 66 și n. 7).

Probleme dificile sunt ridicate de cronologia absolută a diferitelor construcții ale Curții domnești. O punere în legătură a momentului diferitelor construcții cu anumite evenimente cunoscute din istoria Țării Românești, în lipsa unor mențiuni documentare explicite, poate fi hazardată. În această privință pot fi formulate numai ipoteze, încercând corelarea succesiunii fazelor de construcție cu puținele elemente care ar permite o datare mai precisă. Construirea casei I se poate presupune că ar fi avut loc la o dată relativ apropiată de cea a circulației monedei de la Dan I găsită în stratul de deasupra pavajului de bolovani, la S de pivniță. Prima casă a avut o perioadă relativ îndelungată de folosire, fiind supusă în acest interval anumitor transformări. De proporții relativ modeste, mai mică decât cea de la Argeș, această casă putea face față cerințelor unei reședințe secundare. Când Târgoviștea a devenit principalul oraș de scaun era necesară și construirea unei curți domnești corespunzătoare. Dovezile arheologice arată că amplele lucrări de edificare a acestei curți au început cu construirea bisericii, în timp ce vechea casă era încă folosită, urmând apoi demolarea acesteia și ridicarea noului palat, în imediata apropiere a lăcașului de cult. Rămânând pe tărâmul ipotezelor, se poate presupune, pentru ridicarea casei mari domnești, o datare în deceniile primei jumătăți a sec. XV; dacă nu în ultimii ani de domnie ai lui Mircea cel Bătrân, perioadă de avânt în dezvoltarea Țării Românești, atunci în timpul unuia din urmașii săi – Mihail, Dan II, Alexandru Aldea sau Vlad Dracul, care au rezidat perioade destul de însemnate de timp la Târgoviște. Începând cu Alexandru Aldea, locul de emisie a documentelor arată că domnii își aveau reședința la Târgoviște, curtea de la Argeș fiind folosită numai sporadic⁵⁷. Dacă prima casă a fost ridicată la începutul domniei de peste trei decenii a lui Mircea cel Bătrân, nu trebuie cu totul exclusă posibilitatea ca refacerea și apoi înlocuirea sa cu un edificiu de proporții mai mari să fi putut avea loc în al doilea deceniu al secolului al XV-lea, în anii de apogeu ai domniei marelui voievod, poate mai prielnicilor unor mari lucrări de construcție decât vremea urmașilor săi, care au avut de făcut față unor serioase tulburări politice interne și unor grave pericole externe, după cum este posibil ca lucrările să fi fost realizate în cursul mai multor domnii. Unele lucrări de construcție sau refaceri pot să fi intervenit ca urmare a unor distrugerii provocate de cutremure, cum au fost cel din 23 februarie 1411, când „multe case s-au prăbușit, în zilele lui Mircea voievod și ale fiului său Mihail voievod”⁵⁸, sau cel din 29 august 1471, când „palatul voievodului din Țara Românească s-a ruinat”⁵⁹. Rămâne de precizat de asemenea ce vor fi reprezentat anumite lucrări despre care

⁵⁷ De la Dan al II-lea se cunosc 4 documente emise în Târgoviște și 5 în Curtea de la Argeș, de la Alexandru Aldea 4 documente emise în Târgoviște și nici unul la Argeș, de la Vlad Dracul 14 documente emise în Târgoviște și unul la Argeș, de la Vladislav al II-lea 10 documente emise în Târgoviște și nici unul în Argeș (DRH, B I, indice), ceea ce a făcut ca Alexandru Aldea să fie considerat ca domnul care a mutat scaunul domnesc la Târgoviște (vezi P. Chihaiia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 62–63, 66).

⁵⁸ E. Turdeanu, în *Oameni și cărți de altădată*, București, 1997, p. 14; vezi și P. Cernovodeanu, P. Binder, *Cavalerii apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, 1993, p. 210.

⁵⁹ Cernovodeanu, Binder, *op. cit.*, p. 211.

izvoarele scrise din cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea menționează că au fost executate sau că urmau să fie făcute⁶⁰. Se poate presupune că la sfârșitul sec. XV, posibil în diferite etape, s-au efectuat transformări și reparații, unele necesare în urma cutremurului din 1471, ori că de atunci ar putea data o refacere a zidului înconjurător sau zidul cu încăperea aflată sub nivelul solului situată la V de latura sudică a acestuia.

Ipotezele privind evoluția Curții domnești din Târgoviște trebuie să aibă la bază interpretarea cât mai riguroasă a rezultatelor cercetărilor arheologice, corelate cu cercetările de arhitectură. Multe dintre problemele pe care le ridică evoluția clădirilor Curții în secolele XIV–XV vor putea fi rezolvate prin cercetări viitoare.

POINTS DE VUE CONCERNANT L'ÉVOLUTION DE LA COUR PRINCIÈRE DE TÂRGOVIȘTE AUX XIVe – XVIe SIÈCLES

RÉSUMÉ

Les amples recherches archéologiques entreprises en 1986 à la cour princière de Târgoviște sous la coordination de N. Constantinescu ont complété et modifié partiellement les connaissances sur l'évolution de cet important ensemble, implanté dans un habitat antérieur. Les principales étapes de construction étaient tracées grâce aux fouilles précédentes (de 1934–1938, 1961–1968, 1976, 1979–1981): à la fin du XIVe – début du XVe siècle; au milieu et à la deuxième moitié du XVe siècle; à la fin du XVIe siècle; au XVIIe siècle; à la fin du XVIIe – début du XVIIIe siècle; toutes suivies par la décadence après l'abandon de la résidence en 1714. En 1986 on a découvert les restes d'une construction antérieure à celle qui était considérée comme représentant le plus ancien édifice de la cour, ainsi que les traces des différents éléments défensifs: une palissade, des fossés, dont le plus important, du XVe siècle, avait une largeur dépassant 20 m. On a pu établir la succession des premières étapes de construction, jusqu'à la fin du XVIe siècle: succédant à un pavage correspondant probablement à une construction en bois, le premier bâtiment résidentiel en pierre et briques (la «maison I»), avec une tour d'entrée vers le sud-ouest; l'ancienne église princière et certaines transformations

⁶⁰ Scrisoarea lui Cărstian pârcaľabul către brașoveni din 17 noiembrie 1476, cerând doi dulgheri cu câte trei ajutoare pentru a ridica o casă la Târgoviște (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolele XV și XVI, I (1413–1508)*, București, 1905, p. 357–358, CCCXII; Hurmuzaki XV-I, p. 95, CLXVIII) cea a comitelui Ștefan Bathory din 11 noiembrie 1476 care relatea sibienilor victoria obținută prin reînălțarea în domnie a lui Vlad Țepeș și plecarea spre București, fiind ridicat un castel bun la Târgoviște (*sicque erecto uno bono castello in Thergavscha*) (Hurmuzaki XV-I, p. 95, CLXVII; vezi și Constantinescu, SCIV 15, 1964, 2, p.226), sau cea în care Michel meșterul tunar scria burgmistrului din Sibiu la 1 mai 1494 că va veni la Târgoviște cu voievodul (Vlad Călugăruľ), care voia să facă acolo un castel sau un palat, pe care el trebuia să arate cum să fie (P. Cernovodeanu, Valachica 2, Târgoviște, 1970, p. 235–236). Pornind de la aceste izvoare, Gioglovan (*op. cit.*, p. 117) a presupus datarea casei mari domnești dinspre N în timpul lui Vlad Călugăruľ și a lui Radu cel Mare. Este însă imposibil de crezut că până în ultima parte a sec. XV curtea s-ar fi putut reduce la porțiunile „casei I”.

de la «maison I»; la démolition de la première maison, remplacée par un grand bâtiment; l'aménagement d'un grand fossé, la construction d'une tour de défense résultant de la transformation du clocher de l'ancienne église.

Tenant compte de la grande complexité des fouilles, certains aspects ont été sujet de controverses. Ainsi des détails relatifs aux premières constructions et au sujet du grand fossé, à l'extérieur duquel on a trouvé les traces d'un fossé plus petit, interprété soit comme une particularité d'aménagement, soit comme un fossé antérieur. On peut discuter l'opinion selon laquelle la ville de Târgoviște a été totalement détruite par un incendie au cours d'un raid ottoman qui pouvait accompagner la campagne conduite par le sultan Bayezid Ier et que la construction de la première résidence princière a succédé à ce moment-là. C'est une hypothèse qui devrait être confirmée par des découvertes archéologiques plus concluantes et aux repères chronologiques exacts, ainsi que par des attestations dans des sources écrites indubitables d'une telle destruction.

Concernant la chronologie absolue, on doit tenir compte d'une monnaie émise par le prince de Valachie Dan Ier (1384–1386) trouvée au-dessus du pavage antérieur à la construction de la première maison. Quant au bâtiment qui l'a remplacée, il peut dater de la première moitié du XVe siècle; l'amplification de la cour était nécessaire lorsque Târgoviște était devenue la principale résidence princière de la Valachie.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Le plan d'ensemble de l'emplacement des fouilles archéologiques de 1954–1986 (relevé arch. C. Ionescu, indication de l'emplacement N. Constantinescu).

Fig. 2. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Plan des fouilles autour de la première maison et à S et SO de la deuxième maison. Relevé arch. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, complété par C. Ionescu et N. Constantinescu.

Fig. 3. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi S du sondage IX–A/1986, avec le grand fossé de défense (I. Motzoi-Chicideanu, Gh. I. Cantacuzino).

Fig. 4. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi S du sondage XIII–A/1986 (I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu).

Fig. 5. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi N du sondage XIII–A, c–d/1986 (N. Constantinescu, I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu).

Fig. 6. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi N du sondage XV–A/1986 (Gh. I. Cantacuzino).

Fig. 7. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi E du sondage XV–A/1986 (Gh. I. Cantacuzino).

Fig. 8. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe stratigraphique de la paroi E du sondage XVII–A/1986 (I. Motzoi-Chicideanu, P. Diaconescu).

Fig. 9. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Plan de la tour d'entrée au SO de la maison I (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 10. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe transversale – sondage XI–A/1986, paroi E (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 11. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe transversale – sondage XIII–A/1986, paroi S et pente d'entrée (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 12. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe transversale – sondage XIII-A c–d/1986, paroi N (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 13. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe transversale – sondage XVII-A/1986, paroi E (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 14. Târgoviște, l'ancienne cour princière. Coupe transversale – sondage XIX-A/1986, paroi N (Monica Mărgineanu-Cârstoiu).

Fig. 15. Târgoviște, l'ancienne cour princière. 1, 2 S. XIII-A, le pavage en brique et le mur extérieur de l'entrée de cave de la maison I; 3 S. XIII-A, le pavage en brique et le mur extérieur de l'entrée de cave de la maison I, après l'enlèvement du pavage; 4 les traces de la palissade (sondage XVI-B).

Fig. 16. Târgoviște, l'ancienne cour princière. 1 S. XIII-A, e, a–b, c–d: restes du mur Est de l'entrée de cave de la maison I (à droite) et le mur extérieur Est de la maison II (à gauche), vue de Nord; 2 S. XIII-A, c–d, les traces de la réfection du mur Ouest de l'entrée de cave de la maison I, derrière le pilastre démantelé; 3 le mur Est de l'entrée de cave de la maison I détruit par le mur extérieur Est de la maison II (à droite), et le mur Ouest de l'entrée de cave de la maison I (à gauche).

Fig. 17. Târgoviște, l'ancienne cour princière. 1 S. XV-A, les parois N et E; le pavage en grosse pierre, le coin extérieur de la maison I et le coin SO de la maison II; 2 S. XV-A, les parois N et E; le pavage en grosse pierre, le coin extérieur de la maison I et le coin SO de la maison II, après l'enlèvement du pavage; 3 les restes de la tour d'entrée à SO de la maison I.

Fig. 18. Târgoviște, l'ancienne cour princière. 1 S. IX-A, vue d'ensemble du grand fossé de défense; 2 détail avec le petit fossé; 3 S. XVII-A, la fondation de l'ancienne église (à gauche) et la fondation de la maison II (à droite).